SARMIZEGETHUSA

II

— Alte păreri cu răspunsurile cuvenite
— Dovada hotărâtoare că Sarmizegethusa s'a găsit acolo unde am afirmat eu.

de

Colonel ZAGORIȚ CONSTANTIN

Cu 2 hărți anexe

1937

Tipografia „Voința Prahovei" — Elena Ionescu — Strada M. Kogălniceanu, 39 Ploești.

SARMIZEGETHUSA

II

— Alte păreri cu răspunsurile cuvenite
— Dovada hotărâtoare că Sarmizegethusa s'a găsit acolo unde am afirmat eu.

de

Colonel ZAGORIȚ CONSTANTIN

Cu 2 hărți anexe

1937

Tipografia „Voința Prahovei" — Elena Ionescu — Strada M. Kogălniceanu, 39

I

Românul are o vorbă sfântă: „dacă intri în horă trebue să joci".

Tocmai așa s'a întâmplat și cu mine, cu publicarea broșurii „Sarmizegethusa".

„Intemeiat pe considerațiuni militare, geografice, topografice și fortificății găsite pe teren", adică temeiuri pe care eu ca militar mă socoteam stăpân, am arătat locul unde *am crezut* că s'a găsit Sarmizegethusa, capitala Regelui Decebal.

In loc ca cele spuse de mine, repet, în calitate de militar și întemeiat pe considerațiuni care fac parte din domeniul militar, zic, în loc să fie primite ca un ajutor dat oamenilor de știință archeologi și istorici, spre a stabili cu mai multă precizie și în mod definitiv unde s'a găsit vestita capitală a Regelui Decebal, afirmațiunile mele, pe lângă câteva răspunsuri foarte binevoitoare și foarte încurajatoare, pentru care aduc aci mulțumirile mele recunăscătoare, - au stârnit în anumite cercuri o furtună de proteste:

— că de ce mă amestec eu într'o chestiune care nu este de specialitatea mea;

— că stabilirea locului unde s'a găsit Samizegethusa nu se poate rezolvì prin considerațiuni militare, geografice și topografice, în care nu aș fi nici îndeajuns de competent;

— și în fine și alte păreri și aprecieri pe care le voiu expune în cuprinsul publicațiunii de față, păreri cărora mă simt obligat să răspund, întrucât nu înțeleg să mă retrag supt cortul meu ca un copil vinovat.

Și astfel iată-mă angajat într'o polemică, - horă, - in care nu m'am gândit să joc, eu, un profan în chestiuni de archeologie și istorie specială și științifică.

II

De fapt și militarii au nevoe pentru perfecționarea științei și culturii lor de ajutorul științei istorice, precum și istoricii au nevoe de militari și de știința militară, pentru a trage concluzii mai temeinice în domeniul cercetărilor lor; adică nici militarii nici istoricii nu se pot dispensà de ajutorul reciproc fără pagube pentru știința și cultura proprie.

Astfel, nu se poate concepe o știință militară care să nu aibă la bază cunoașterea faptelor militare din trecut; iar comandanții cari nu au citit și răscitit, așa cum recomandă Napoleon cel Mare, descrierile tutulor răsboaielor conduse de marii căpitani, au o mare lipsă în pregătirea lor.

Deasemenea și istoricii carii studiază evenimentele militare, sau evenimentele care s'au petrecut în trecut în legătură cu operațiunile militare, fără a recurge la știința militară sau la ajutorul militarilor, sunt expuși să facă greșeli grave, sau să tragă concluzii schiopătate.

Mă gândesc, de pildă, că dacă istoricii ar fi recurs la ajutorul militarilor, nu ar fi putut face afirmația cu totul greșită și pe care nu ar fi făcut-o nici cel mai umil militar, și anume, că partea Munteniei de la Răsărit de Limes Alutanus nu ar fi fost ocupată și stăpânită în mod efectiv de către Romani, în timp ce aceștia stăpâniau solid toate teritoriile din jurul acestei regiuni și anume: întreaga Peninsulă Balcanică, toată Dunărea cu capete de pod pe malul stâng, Dobrogea, Sudul Moldovei și Basarabiei, întregul Ardeal, precum și Oltenia până în Limesul Alutan (linia: Turnu-Măgurele-Roșiorii de Vede — Pitești — Câmpul Lung — Bran — Feldioara). Și a trebuit să se găsească acum în urmă o inscripție pe un papyrus egyptean pentru a se putea stabili că și această parte a Daciei a fost stăpânită de Romani; și să se scoată astfel din cuprinsul istoriei noastre o afirmație care se găsea în flagrantă contradicție cu realitățile militare.

Și câte urmări nu a tras după sine această concluzie greșită? — dintre care cea dintâiu și cea mai gravă a fost faptul că această parte a țării a rămas aproape necercetată în direcția romanității ei. Ba, cea ce este mai grav, s'a afirmat că lagărul roman de la Drajna, lagăr stabil, construit din piatră și cărămidă cu toate atenansele sale, ar fi fost construit de Romani (3 legiuni) în trecere pe acolo, în cursul nu știu cărei campanii contra Marcomanilor, în timp ce în realitate acest lagăr face parte dintr'un ansamblu daco-roman de foarte mare valoare. Nu mai vorbim că pentru a se purtà un răsboiu contra Marcomanilor din Nordul Boemiei nu se putea lua ca bază de operațiuni militare Dunărea de jos, ci cel puțin Nordul Ardealului; iar pentru operațiuni vremelnice nu se fac întăriri permanente, ci altfel de întăriri, pe care Romanii le cunoșteau și le construiau foarte bine la timpul și la locul lor.

Este ușor a face cercetări și săpături unde rămășițele antice se găsesc la fiecare pas; dar este mai greu a căuta acest fel de rămășițe în regiuni necercetate și unde se găsesc greu, cu cheltuială nerambursată de stat, sau de anumite instituțiuni, și cu mare bătaie de cap.

Și tot așa istoricii noștrii susțin și acum ca posibil că în timp ce Traian atacă pe Daci în Ardeal, era el însuși atacat în Dobrogea de Sud; parcă Traian a fost un conducător de răsboaie atât de nepriceput, în cât să se lase (surprins) atacat de dușman la el acasă, în baza sa de operațiuni, în timp ce el purtà răsboiu în inima țării dușmane pe care pornise să o cucerească; și parcă cu atâta ușurință duceau Romanii răsboaiele și întindeau și apărau hotarele imperiului!

Și această afirmație este făcută numai spre a explica așezarea Monumentului de la Adam Clisi în această parte de loc.

Numai noi în anul 1916 am purtat răsboiul cu atâta ușurință încât am fost atacați în propria noastră țară în timp ce pornisem la cucerirea aceluiași Ardeal; și se știe unde am ajuns. Dar noi cel puțin am avut scuza că Bulgarii ne erau dușmani, pe cât timp Romanii stăpâneau solid Peninsula Balcanică și în special

Dobrogea care pe lângă hotarele rezemate pe obstacole naturale, Dunărea și Marea Neagră, era înconjurată de un număr mare de cetăți, în plus că mai avea un rând de cetăți pe la mijloc și brâul încins de 2 valuri. In aceste condiții suntem îndreptățiți a ne întrebà: cum au putut Dacii sau alți barbari să atace pe Romani în Dobrogea între anii 100 și 105? Afirm cu tărie că Romanii nu au putut să fie atacați de Daci, Geți sau alți barbari în Dobrogea în timp ce Traian purta răsboaiele în Ardeal, deoarece nu e posibil militărește.

Tot în această ordine de idei, istoricii noștrii găsesc că a fost imposibil ca Traian să-și fi adus pe mare prin Bizanț și pe Dunăre legiunile cu care a atacat Dacia, când de fapt transporturile pe apă sunt mult mai ușoare ca pe uscat.

Toate aceste chestiuni îmi iau îndrăsneala de a le pune la punct într'o lucrare pe care o voiu publicà în curând asupra modului cum cred că s'au desfășurat răsboaiele lui Traian contra Dacilor, întemeiat tot pe considerațiuni militare, geografice, topografice și fortificațiuni găsite pe teren, așa cum am procedat și cu stabilirea locului unde s'a găsit Sarmizegethusa, în plus întemeiat și pe identificări de numiri de localități și interpretări de evenimente și știri istorice.

Și am credința că dacă istoricii noștrii ar fi lucrat mână în mână cu militarii la reconstituirea faptelor de arme ale poporului românesc din timpul voevozilor, adică dacă istoricii ar fi pus la dispoziția militarilor *toate* documentele și cronicile străine traduse în limba română și i-ar fi îndrumat în cercetări, zic, dacă s'ar fi precedat așa, am credința că trecutul nostru istoric, și în special cel militar ar fi mult mai luminat.

Căci trebue să se știe că ofițerii noștrii, cu foarte puține și fericite excepții, nu au pregătirea necesară spre a puteà căuta în biblioteci *toate* documentele și cronicile referitoare la anumite evenimente; și chiar dacă ar ști să le caute și să le găsească nu le pot folosi, deoarece nu cunosc limbile (greacă veche și nouă, latină, germana veche, slavă, italiană, maghiară și polonă, etc.) în care sunt scrise aceste isvoare.

Și chiar dacă ar avea această pregătire (a căuta și cercetà în biblioteci, și a citi în toate limbile) ofițerii nu au timpul să lucreze în biblioteci, deoarece ei sunt ocupați cu îndeplinirea serviciului care, precum se știe, este zilnic; adică ei nu au timp disponibil, precum au studenții și profesorii, a căror viață și ocupație și-o trăesc în mod normal în biblioteci.

Și în această privință nu voesc să fiu rău înțeles, adică să se creadă că eu aș pretinde ca istoricii să dea mură în gură ofițerilor carii s'ar ocupà cu reconstituirea istorică a faptelor de arme ale Neamului Românesc, documentele și cronicile adunate și traduse în scopul ca ofițerii să le poată folosi; ci înțeleg ca atunci când cercetătorii noștrii istorici studiază anumite perioade din viața poporului român să caute a-și asocia ofițeri cu care să se consulte și să se ajute în chestiunile militare, spre a putea trage concluzii cât mai apropiate de adevăr; și aceasta chiar dacă ofițerii la rândul lor ar întocmi lucrări aparte cu reconstituirea desvoltată a faptelor militare, lucrări necesare pregătirii corpului ofițeresc și deci folositoare patriei.

Și pentrucă nu s'a procedat așa, noi Românii ne găsim în situația că nu avem aproape nici o faptă de arme din trecutul nostru militar reconstituită în mod complect și sigur; căci trebue să se știe că o reconstituire istorică militară, care pentru stabilirea modului cum s'au desfășurat evenimentele militare se referă și citează pasagii din istoricii noștrii moderni, și nu direct de la isvoare, oricât de reputați ar fi acești istorici, nu poate avea valoarea pe care trebue să o aibă acest fel de lucrări, deoarece un om care nu are nici o pregătire militară nu poate să dea la lumină și să folosească în întregime și cum trebue partea militară din cuprinsul unui document.

Deci se impune ca, pentru luminarea trecutului nostru, istoricii să conlucreze cu militarii cel puțin de acum înainte.

III

Și de data aceasta, pentruca cele ce voiu expune

să fie prezentate clar, sigur și pe înțelesul tutulor, anexez lucrării:

— un facismil al segmentelor 6 și 7 ale Tablelor Peutingeriene, pe care sunt arătate localitățile și drumurile precum și o parte din râurile și munții Daciei;

— precum și o hartă, cât se poate de exactă și clară la sc. 1/750.000, a regiunei dintre Orșova și Alba Iulia, pe care se găsesc așezate localitățile din Tablele Peutingeriene conform distanțelor însemnate pe aceste table.

In special reproducerea segmentelor 6 și 7 din T. P. în mărimea lor aproape naturală, deci clare și ușor de consultat, nu micșorate și deci greu de citit, cred că va fi de mare folos cititorilor;

— pedeoparte pentru cititorii cari nu au avut ocazia să vadă aceste table;

— iar pedealtăparte spre a urmări la lumina zilei însemnările de pe aceste table și interpretarea acestor însemnări față în față cu harta exactă a timpurilor noastre.

Tablele Peutingeriene sunt o hartă veche a Imperiului Roman întocmită în secolul, unii zic al II-a, iar alții zic al IV-a după Cristos, pentru trebuințele militare și probabil și pentru folosința oamenilor de afaceri, negustori, etc., și după date culese în cursul timpului.

Este mai de crezut că au fost întocmite în secolul al IV-a, deoarece în aceste table nu mai figurează Ulpia Traiana Augusta, sau figurează subt alt nume, iar Sarmizegethusa este trecută sub numele de Sarmategte, numire admisă ca derivând din Sarmizegethusa, de toți istoricii.

După cum se vede, pe această hartă sunt arătate mai cu dinadinsul comunicațiunile, dacă nu chiar este făcută numai pentru arătarea comunicațiilor.

Din această cauză, și pentru ca harta să ocupe loc mai puțin și deci să fie mai portativă, terenul este reprezentat diformat fiind redus la o bandă îngustă pe care sunt înghesuite comunicațiunile, care se prezintă astfel sub forma unui mănunchiu.

Lângă fiecare localitate este arătată distanța până la localitatea următoare, în mile romane, mergând dela Apus la Răsărit, adică venind dinspre Roma.

O milă romană este egală cu 2000 pași.

Transformată în metri face 1481,5 metri.

Prin urmare spre a aflà distanța dintre 2 localități în metri se înmulțește numărul milelor cu 1481,5.

Astfel dacă distanța între două localități este de XIIII (14) mile, transformată în metri face 20741 metri, sau 20 klm. și 741 metri.

Unii istorici și archeologi voind să plaseze anumite localități în anumite locuri, unde dânșii credeau că au găsit urmele acestor localități, sau necunoscând traseul urmat de unele comunicațiuni, au emis bănueli asupra exactității distanțelor dintre localitățile arătate pe Tablele Peutingeriene, ba chiar au afirmat de plano că aceste distanțe nu ar fi exacte.

Calculând distanțele pe anumite drumuri dintre localități bine cunoscute și bine identificate, drumuri care se știe bine pe unde au trecut și confruntându-le cu distanțele dintre aceste localități, arătate pe hărțile moderne, am constatat că distanțele arătate pe segmentele 6 și 7 ale T. P. care se referă la Dacia, nu numai că sunt exacte, dar chiar sunt surprinzător de exacte.

Unele mici nepotriviri se datoresc negreșit faptului

— că nu știm exact traseul *în detaliu* al drumurilor;

— că distanțele dintre localități nu puteau să fie exact un *număr întreg* de mile, cum se arată în mod regulat în table;

— că nu știm dacă distanțele arătate în table erau măsurate între marginile localităților, sau erau măsurate și părțile de drum aflate în interiorul localităților.

— și în fine nu totdeauna unde găsim o cetate dacă, sau un lagăr roman înseamnează că exact în acelaș loc s'a găsit și localitatea cu acelaș nume, ci uneori probabil ceva mai alături.

Zic, distanțele arătate în aceste table între localități sunt exacte, chiar bănuitor de exacte.

Astfel, dacă totalizăm distanțele dintre localitățile aflate pe drumul dintre Tierna (Orșova) și Apulum

(Alba Iulia) găsim că între aceste două localităţi sunt 158 de mile romane, care înmulţite cu 1481,5 metrii, ne dă 234 de klm. şi 77 de metrii. Măsurând pe hărţile moderne acelaş drum găsim exact aceiaşi distanţă.

Mai departe, drumul dintre Drubetis (T.-Severin) şi Romula (Reşca, lângă Caracal) prin Castris Novis, care pe T. P. este de 110 mile, sau 162 klm. şi 965 metrii, măsurat pe hărţile moderne este de 163 klm.

Drumul dintre Romula şi Apulum prin Caput Stenarum (Turnu Roşu), care pe T. P. este de 174 mile, sau 257 klm. şi 781 metrii, măsurat pe hărţile moderne este de 255 klm. şi 500 metrii.

Drumul dintre Singidunum (Belgrad) şi Viminacium (Coştolaţ) care pe T. P. este de 50 mile sau 74 klm. şi 75 metrii, măsurat pe hărţile moderne, pe malul Dunării, este de 76 klm.

Drumul dela Viminacium la Saliatis (Dolni-Milanovaţ), care pe T. P. este de 61 mile, sau de 90 klm. şi 371 metrii, măsurat pe hărţile moderne tot dealungul malului drept al Dunării este tot de 90 klm

Drumul dela Saliatis peste Miroci Planina, la Egeta (Bârza Palanca) care pe T. P. este de 20 de mile sau 29 klm. şi 630 metrii, măsurat pe hărţile moderne este de 30 klm.

Drumul dela Egeta la Drubetis (T.-Severin) care pe T. P. este de 21 mile sau 31 klm. şi 111 metrii pe harta modernă este de 30 klm.

Drumul dela Egeta la Raţiaria (Arcer Palanka) pe T. P. este de 83 mile sau 122 klm. şi 964 metrii, iar măsurat pe hărţile moderne, pe marginea Dunării este de 120 klm., iar tăind coturile Dunării, este de circa 100 klm.

Drumul dela Raţiaria la Axiopolis (Sud Cernavoda) pe T. P. este de 296 mile romane sau 438 klm. şi 524 metrii, iar măsurat pe harta 1/750.000, pe marginea Dunării, găsim circa 585 milimetrii, care la scara acestei hărţi (100 klm.=133 mm.) reprezintă 439 klm. şi 800 metri (585 : 1,33).

Drumul dela Viminacuim la Tibiscum (Jupa, Nord Caranşebeş) nu l-am putut controlà în mod sigur, de

oarece localităţile care se găsesc pe acest drum nu au fost în mod definitiv identificate şi deci nici traseul acestui drum nu a fost stabilit spre a-l putea măsura pe hartă.

Dacă însă acest drum are traseul pe la Vărădia, unde s'a identificat Argidava, în sus pe valea Caraşului trecând Bârzava printre Reşiţa şi Kölnök, iar de aci prin Ezeriş şi Prebul la Jupa pe Timiş, pe unde cred că în realitate a trecut acest drum, având în vedere formele terenului, atunci lungimea drumului pe aci este de 123 klm. egală cu 83 mile sau 122 klm şi 964 m., cât este arătat pe Tablele Peut.

Dacă însă trecem drumul prin Vârşet (Argidava), Buteni (Centum Putea), Jidovin (Berzovia) Furliug (Azizis), Prebul (Caput-Bubali) şi Jupa (Tibiscum), sau prin Vărădia (Argidava), iar de aci în sus prin valea Cernoveţului prin Docleny, unde s'ar găsi Centum Putea), Jidovin, unde ar fi Berzovia, Furliug (Azizis), Prebul (Caput Bubali) şi Jupa (Tibiscum), lungimea drumului prin ambele aceste variante ar fi de 140 klm adică cu 17 klm. mai mult decât arătările Tablelor Peut., fără să mai vorbim că dinstanţele dintre localităţi n'ar mai corespunde de loc cu cele arătate în T. P.

De aceia dintre aceste 3 variante ale drumului Lederata-Tibiscum socotesc ca cel mai probabil pe primul, care corespunde şi ca lungime cu T. P., este traseul cel mai direct între Lederata şi Tibiscum, terenul este destul de accesibil, în plus că Traian înaintând pe acest drum spre Sarmizegethusa avea flancul stâng acoperit contra unui atac dinspre Câmpia Tisei.

Cred că cu cele arătate mai sus am făcut dovada că distanţele dintre localităţi, înscrise în T. P. sunt absolut exacte ; şi nu putea să fie altfel, deoarece aceste distanţe au fost verificate în cursul timpului şi erau folosite în interes militar şi comercial, pentru care se cer lucruri exacte, nu fanteziste.

Ţin să arăt că toate măsurătorile pe hartă, înşirate mai sus, au fost făcute cu curvimetrul.

IV

Să trecem acum la părerile care s'au exprimat atât verbal în anumite adunări, sau la Radio, cât și prin publicațiuni, asupra ipotezii pe care am făcut-o relativ la locul unde s'a găsit Sarmizegethusa.

1) Intr'o adunare de oameni învățați s'a afirmat că eu nu trebuià să mă amestec într'o chestiune care nu este de specialitatea mea.

Da, este drept; însă eu am înțeles să dau un ajutor, pe care, după cum am arătat la începutul acestei expuneri, nu numai că puteam să-l dau în calitatea mea de militar, dar un astfel de ajutor trebuia să fie cerut unui militar de către oamenii de specialitate.

2) Tot în acea adunare s'a afirmat că stabilirea locului unde s'a găsit Sarmizegethusa nu se poate face pe temeiuri militare, geografice și topografice și că eu nu aș avea nici competința necesară topografică spre a face un studiu serios al terenului.

Cât este de nedreaptă această afirmațiune o voiu dovedi în capitolul următor, în care eu dovedesc și pe altă cale și în mod hotărâtor și definitiv că locul în care eu am crezut că s'a găsit cetatea Sarmizegethusei, această cetate s'a găsit în adevăr, și deci că competința și ochiul meu de militar, geograf și topograf nu a dat greș.

3) Și în fine tot în acea adunare s'a afirmat ca un lucru definitiv stabilit, cum că Traian a așezat capitala nouei provincii cucerite, chiar în capitala dușmanului învins.

Da, este frumos acest lucru ca ideie; și dacă noi Românii am avea vreun interes să credem așa, nu aș avea nimic de zis. Dar de unde până acum se credeà, seziceà, și s'a scris în publicațiunile cele mai noui, că Sarmizegethusa s'a găsit pe locul unde Traian a întemeiat Colonia Dacica, numită mai târziu Ulpia-Traiana-

Augusta, capitala Daciei Romane, acum însă, decând eu am dovedit că Sarmizegethusa nu se putea găsi acolo unde se sapă în prezent acest oraș roman, unii istorici și-au schimbat părerea, și în loc să convină că orașul de capitală al Regelui Decebal s'a găsit acolo unde am arătat eu, afirmă, după cum voiu arătà mai la vale, că Sarmizegethusa s'a găsit pe vârfurile de deal dela Sud de Orăștie pe valea Orașului, care se varsă în Mureș la Orăștie, sau că toate cetățile și cetățuile din Țara Hațegului și din Munții Sebeșului sunt Sarmizegethuse.

Inainte de a trece mai departe țin să repet aci că unul din motivele principale, pe care le-am avut în vedere când am afirmat că Sarmizegethusa nu s'a găsit acolo unde se sapă acum Ulpia-Traiana-Augusta, este aprecierea făcută de Domnul Profesor N. Iorga în noua d-sale lucrare (Ist. Rom. Vol. I P. II, Sigiliul Romei p. 215) asupra acestui oraș, și anume că este legat de un lagăr; ceace eu am înțeles că a luat naștere pe un lagăr roman, și anume pe cel dintâiu lagăr pe care Traian l-a construit, întâi de pământ, și apoi de zid, la eșirea de Răsărit (dinspre Câmpia Hațegului) a defileului Porței de Fer Transilvane (Tapae), lagăr prin care marele împărat puneà un picior solid în inima țării dușmane, și își asigurà operațiunile pentru cucerirea Sarmizegethusei și pentru pătrunderea mai departe în Ardeal.

Ori, cum acest lagăr nu puteà să fie așezat peste un oraș Dacic, — respectiv Sarmizegethusa, — acest oraș nu s'a putut găsi în acelaș loc cu Ulpia-Traiana-Augusta.

Profit de această ocazie spre a atrage atenția asupra faptului că Traian a așezat capitala Daciei Romane pe lagărul care a servit de bază pentru operațiunile din Câmpia Hațegului și apoi pentru cucerirea Daciei. Această poziție, bună pentru așezarea unui lagăr care a servit ca bază de operațiuni în Țara Hațegului, și pentru cucerirea Sarmizegethtusei, însă pentru capitala nouei provincii cucerite se găsește într'o poziție care denotă o prea mare precauțiune, dacă nu chiar o timiditate din partea Romanilor; — și trebue să se știe că

Romanii au ţinut capitala Daciei Romane în acest loc mult timp.

4) In luna Iunie a. c. Domnul Profesor Conea vorbind la Radio despre influenţa pe care a avut-o munţii Daciei asupra vieţii Poporului Român, a afirmat că nu a existat numai o Sarmizegethusă, ci toate cetăţile şi cetăţuile de care sunt plini Munţii Sebeşului (munţii dintre râurile Streiul, Mureşul, Sibiul, Oltul, şi creasta Carpaţilor dintre Turnul Roşu şi Pasul Surduc (defileul Jiului) şi din Ţara Haţegului, trebue să le considerăm că sunt Sarmizegethuse; ceace eu am înţeles că cetate sau cetăţuie pe limba dacică trebue că se zicea sarmizegethusă.

Mai întâi această afirmaţiune poate să fie contestată, sau admisă, tot atât de repede şi cu tot atât temeiu, după cum a fost emisă.

Apoi D-l Profesor Conea nu a arătat care din toate aceste sarmizegethuse este Sarmizegethusa Basileion, Sarmizegethusa Regală, arătată de geograful Ptolemeu în geografia sa, adică Sarmizegethusa în care îşi avea reşedinţa Regele Decebal, şi care era una, nu mai multe.

5) Tot în luna Iunie a. c. D-l Prof. D. de la Universitatea din Cluj a acordat un intervierv corespondentului L. V. al Ziarului „Curentul" din acelaş oraş. Acest interviev a fost publicat în No. 3364 de Luni 14 Iunie în ediţta III-a de provincie.

Dau mai întâi acest interviev în întregime de teamă ca să nu scap din vedere vreo parte din el în cursul expunerii ce voiu face relativ la cele cuprinse în acest interviev, şi spre a nu fi învinovăţit cumva că am schimbat expresiunile în folosul meu, sau că eludez ceva.

Iată-l:

Cluj, — Se ştie că săpăturile archelogice ce s'au făcut în anii din urmă la Grădişte, la Costeşti, la Piatra Roşie şi la Blidariu în Jud. Huniedoarei, au dus la concluzia că Decebal şi-a avut capitala la Sud de Orăştie, în Munţii Sebeşului, la Grădiştea Muncelului. Deci Sarmizegethusa, capitala regelui dac ar fi fost în această regiune.

In zilele acestea mi-a căzut însă în mână o broşură a D-lui Colonel Zagoriţ C, intitulată „Sarmizegethusa", în care autorul, după ce înşiră o serie de motive cari l-au îndemnat să se ocupe de locul unde s'ar fi aflat capitala Dacilor, printr'o argumentaţie bazată pe consideraţiuni strategice ajunge la concluzia că ea n'ar fi fost la Grădiştea Muncelului, aşa cum se credeà până acum, ci pe un deal deasupra comunei Sub-Cetate (Hunedoara).

Deşi această constatare nu aparţine unui specialist, totuşi a pròdus o enormă surpriză în rândurile archeologilor noştri.

Pentru lămurirea acestei probleme ne-am adresat D-lui C. Daicovici, conferenţiar universitar, şi un cunoscut archelog. Iată ce ne spune d-sa:

„Am fost la faţa locului şi am constatat că cetatea găsită de d. Col. Zagoriţ la Vest de com. Sub-Cetate pe unul din dealurile ce închid dinspre Nord-Vest valea Haţegului, nu este de loc o întăritură antică. Intâi de toate aşezarea ei este foarte bizară, este o coastă de deal înclinată în unghiu de aproape 45 grade. Ridicătura de pământ care ar da după d. Col. Zagoriţ conturul cetăţii nu are caracterul unei împrejmuri de fortăreaţă. Această ridicătură ***poate*** să fie ***naturală***, formată din scurgerea apelor, sau artificială, dar cu totul pentru alte scopuri paşnice gospodăreşti, şi nici-de-cum nu poate fi luată drept o în întăritură militară.

Secţiunile făcute de d. Col. Zagoriţ şi controlate de mine n'au scos la suprafaţă nici cea mai mică urmă de ceramică, şi contrar aparenţei, nu desvălue nici un vas (cred că voeşte să zică val. N. A.) de pământ ars, căci ceiace se vede este solul natural de culoare roşiatică.

Dacă din punct de vedere strategic modern locul poate avea după d. Col. Zagoriţ vre-o însemnătate. aşezarea şi întreaga formă a cetăţii nu corespunde de loc normelor cetăţilor clasice sau barbare din care cunosc o mulţime.

Deci descoperirea d-lui Col. Zagoriţ este ca şi atâtea altele, lipsită de orice temeiu ştiinţific şi archeolo-

gic. Intențiunile bune ale d-lui Col. Zagoriț au avut din păcate un rezultat cu totul greșit. Rămânem și pe mai departe la cea mai probabilă ipoteză că cetatea lui Decebal împreună cu fortereața-căpitală, se găsesc pe vârfurile de deal din Sudul Orăștiei, pe valea Apei Orașului".

L. V.

Și nu numai atât, dar D-l Prof. D. cu ocazia vizitei făcută pe teren s'a exprimat că acolo unde eu am văzut Sarmizegethusa este un staul de oi.

Voiu răspunde punct cu punct tutulor întâmpinărilor și afirmațiunilor făcute de D-l Prof. D.

Astfel:

D-l Prof. D. afirmă că terenul pe care este așezată cetatea găsită de mine, — dacă este cetate, — nu ar corespunde normelor cetăților clasice sau barbare de care d-sa a văzut multe, deoarece terenul este înclinat de 45 grade.

Mai întâi și eu am văzut nu numai multe, dar chiar foarte multe cetăți și de tot felul și în diferite puncte ale țării, și pot zice că cunosc cum se prezintă o cetate antică și în special o cetate dacică din punctul de vedere al terenului pe care este așezată.

Este drept că cetatea de lângă Hațeg nu se prezintă în condițiunile de teren clasice de așezare ale acestui fel de cetăți, adică nu este așezată pe o porțiune de platou sau de terasă proeminentă pentru ca să poată să fie izolată cu ușurință de restul platoului sau terasei printr'un șanț cu val, așa cum se prezintă în majoritate cetățile dacice în regiunile care au relieful subt formă de platouri, precum și în văile prevăzute cu terase diluviale.

Dar într'o regiune în care nu se găsesc nici platouri (provenite din eroziunea stratelor orizontale) și nici văi cu terase diluviale, un popor și o armată nu stă cu mâinile în sân, ci folosește orice formă de teren care îi poate oferi un ajutor pentru a rezista atacurilor dușma-

nului, așa cum a folosit de pildă terenul pe care se găsesc așezate cetățile presupuse dacice din Munții Sebeșului și care încadrează Râul Orașului, teren la fel cu masivul triunghiular de lângă Hațeg, adică lipsit de platouri și terase, ci cu forme neregulate, și în orice caz mai desavantagios din punctul de vedere al apărării.

Galii, frați buni cu Dacii și cu Tracii, și dela care aceștia se presupune că au împrumutat meșteșugul de a face cetăți, au folosit și ei pentru construirea cetăților lor, de preferință platourile și terasele; dar atunci când într'o regiune în care au voit să reziste nu au găsit aceste forme de teren, și-au așezat cetățile, acele oppidum în care s'au apărat contra lui Cezar, „dans des lieux d'un accés difficile et défendus par leur position même; sur des montagnes escarpées, dans des terraines environnés de marais on protegées par des fleuves; dans des îles."

Astfel:

— Opidum Aduatucorum (azi Namur) era așezat pe un deal de la confluența Meusei cu Sambra, la fel cu așezarea cetății de la confluența Streiului cu Farcadinul și Râul Mare, deal, care are un vârf cu înălțimea de 100 m. deasupra văilor laterale și care se pierde spre aceste văi prin pante destul de repezi (100 pe 200, sau $^{1}/_{2}$, sau 30 grade) și având piciorul escarpat, și inaccesibil, exact cum se prezintă perimetrul masivul triunghiular deluros de lângă Hațeg.

— La fel era așezată și Cetatea Avaricum (azi Bourges) pe dealul de la confluența râurilor Ivrette și Avron.

— Și platoul pe care era așezată cetatea Gergovia avea două culminații destul de pronunțate.

— Nici platoul pe care era așezată Alesia în care capitulat Vercingetorix nu era un șes absolut.

— Insuși Arioviste și-a așezat lagărul înaintea bătăliei cu Cezar în Alsacia tot pe un deal (Zellenberg) de lângă Colmar cu culminația mult pronunțată.

Inșiși Romănii carii în mod obișnuit (clasic) își construiau castrele lor pe locuri șese și în forme drep-

tunghiulare, la nevoe, si anume când voiau să reziste în mod sigur atacurilor duşmane, construiau şi ei tabere pe locuri înalte accidentate şi uşor de apărat, aşa cum a făcut de pildă Sabinus când se găsià izolat cu legiunea sa şi era ameninţat să fie atacat de Vividorix care comanda o mare armată.

Nu mai vorbim că dacă Decebal a găsit necesar să-şi aşeze capitala şi să clădească o cetate la eşirea Streiului din Câmpia Haţegului, (nu în munţii unde găsia forme de teren cum îi plăcea) spre a împiedica trecerea duşmanului înspre valea Mureşului, nu era să lase treaba de isnoavă, dacă nu găsia loc clasic pentru a construi cetatea.

Dar eu ca cunoscător al terenului şi al foloaselor care se pot trage pentru apărare din formele terenului, atât pentru timpurile moderne, cât şi pentru timpurile vechi, căci aceasta îmi este meseria, afirm că masivul triunghiular deluros de lângă Haţeg se prezintă în condiţiuni splendide atât pentru a ajuta o apărore izolată, cât şi pentru a închide trecerea din Câmpia Haţegului spre valea Mureşului şi Ardeal, trecere pe care Decebal avea interesul să o oprească. Şi din acest punct de vedere D-l Prof. D. poate să nu ducă nici o grije, deoarece ceace spun în această privinţă este sigur; nu mai vorbim că lucrul se poate vedea uşor şi pe hartă, iar terenul este la îndemâna oricui spre a merge să-l vadă şi să se încredinţeze de calităţile sale defensive, care nu pot să fie ascunse sau mistificate de nimeni; căci încă odată spun, că cetatea nu era numai partea încojurată cu şanţ şi val, ci întreg masivul triunghiular deluros, iar partea înconjurată cu şanţ şi val constituia reduitul cetăţii.

D-l Prof. D. mai afirmă că cetatea (recte reduitul cetăţii) ar fi aşezată pe o coastă înclinată în unghiu de aproape 45 de grade, ceace ar fi o aşezare bizară.

Mai întâi nu tot cupriusul cetăţii este aşezat pe coastă. Partea de sus de lângă latura dreaptă reprezintă un platou lat de 50—100 m. şi lung de 500 m., ceace dă o suprafaţă de circa 35.000 m. p. Iar partea de jos din valea Barandului superior reprezintă un teren aşezat, de cel puţin 100.000 m. p., rămânând deci ca coasta să aibă o suprafaţă de 75.000 m p. din cele 200.000 m. p. care este suprafaţa totală a reduitului.

In ce priveşte coasta dintre platoul de sus şi valea de jos, ea nu are iuţeala de 45 grade decât în apropierea laturei de Nord, pe cât timp înspre Sud panta devine din ce în ce mai uşoară până când ajunge de 25 grade lângă latura de Sud, adică mai uşoară decât pantele cetăţii Aduatucilor.

Dar D-l Prof. D. trebuia să remarce atunci când a vizitat cetatea că terenul pe care ea este aşezată se prezintă în forma etajată a platoului de sus faţă de terenul aşezat al văii de jos, conformaţie care atunci când anticii şi în special Dacii nu o găseau în mod natural, o făceau în mod artificial aşa cum se prezintă cazul la Grădiştea Muncelului şi în formă clasică la Cetatea de pe platoul de la Nord de satul Orlat din Jud. Sibiu, cetate dacică de care văd că nu se pomeneşte în nici o scriere istorică.

Afară de aceasta nu trebue să ne închipuim că Dacii trăiau în mod permanent înghesuiţi în cetăţile şi cetăţuile lor şi că deci nu ar fi putut să-şi aşeze casele şi adăposturile pe coaste ceva mai repezi, ci cetăţile şi cetăţuile lor serveau numai ca adăpost în care intrau cu avutul lor în timp de răsboiu, tot aşa cum procedau şi Galii în timpul răsboaelor cu Cezar, după cum însuşi Cezar arată în lucrarea sa „De Bello Gallico", iar satele şi oraşele Dacilor erau aşezate în jurul acestor cetăţi şi respectiv Sarmizegethusa în cuprinsul masivului triunghiular deluros şi chiar în jurul acestui masiv.

Deşi din cele expuse mai sus cred că a reeşit în mod evident că nu bazat pe consideraţiuni strategice ***moderne*** am dovedit că Sarmizegethusa s'a aflat pe masivul triunghiular deluros de lângă Haţeg, totuşi găsesc necesar a arăta că principiile strategice şi chiar principiile tactice fundamentale sunt eterne, adică în natura lucrurilor, şi că numai acestea din urmă se modifică din când în când ***şi foarte puţin*** prin introducerea noilor mijloace de luptă, iar terenul şi comunicaţiile, sau puinţa de a comunica, şi de a ne adăposti, a influenţat în toate timpurile la fel aplicarea acestor principii.

Afară de aceasta modul cum s'au purtat răsboaiele în antichitate nu este câtuşi de puţin inferior modului cum s'au purtat răsboaiele în timpurile moderne; ba putem spune că abia în timpul răsboiului mondial 1914-1918 armatele au ajuns la tecnica fronturilor continui, care la Români era lucru ştiut şi aplicat permanent prin valuri întărite cu fel de fel de lagăre, castre şi castele, cam cum este în prezent linia Maginot, şi cum au fost fronturile în timpul răsboiului.

Dealtfel Napoleon cel Mare când a recomandat comandanţilor de oştiri să citească şi să recitească campaniile marilor căpitani, a făcut-o, deorece el însuşi şi-a format cultura militară citind cum marii căpitani ai antichităţii şi-au condus armatele lor.

Mai departe D-l Prof. D. afirmă că secţiunile făcute de mine nu desvălue nici o urmă de ceramică; şi contrar aparenţei nu desvălue nici un val (nu vas) de pământ ars, căci ceace se vede este solul natural de culoare roşiatică.

Mai întâi eu nu am făcut nici o săpătură, lucru pe care l am afirmat în prima mea publicaţie, eu neavând nici timp, nici mijloace, nici calitatea de a le face; aşa că nu ştiu nici cine le-a făcut săpăturile, nici unde le-a făcut, şi nici ce a găsit, precum nu ştiu ce părţi din masivul deluros şi nici care parte din perimetrul cetăţii l-a văzut D-l Profesor şi mai ales pe care val a văzut d-sa pământ roşiatic natural.

Apoi eu am spus că ceramică se găseşte pe platoul cota 438 din partea de Nord Est a masivului deluros; şi am afirmat acest lucru după cele comunicate mie de săteanul care ne-a dus alimentele cu ocazia recunoaşterii, şi care mi-a spus că pe acel platou a găsit „cioburi de vase groase care nu sunt de la oameni de ai noştri".

In ce priveşte valul şi şanţul eu am descris în mod exact ce am văzut şi am constatat, şi anume:

— Am constatat pe toată întinderea laturei de Vest şi în etajul inferior al laturii de Nord a cetăţii, pe val, temelie de pomesteală (sau pământ frământat cu apă) arsă, care ştiu ce este, din care am luat şi posed probe,

pe care a văzut-o şi Invăţătorul Florescu din satul Sub Cetate şi Sublocot Voinescu şi a socotit-o ca atare, şi pe care o poate vedea la faţa locului şi socoti ca atare nu numai oamenii de bună credinţă şi care se pretind de ştiinţă şi specialişti, dar orice om care ar veni să o vadă chiar cu gândul de a contesta realitatea. Aşa că în această privinţă nu mai poate încăpea nici o îndoială.

— In faţa laturii de Vest şi Nord şanţul este foarte adânc ajungând până la 3 metrii faţă de partea de sus a valului, cu toate că parte din şanţ probabil a fost astupat cu sfărămăturile zidului de pomesteală arsă care a fost dărămat de atacatori şi cuceritori, precum şi de timp.

— Latura de Sud, care este după poziţia locului şi forma terenului cea mai greu de atacat, am afirmat că a fost probabil cea mai slab fortificată, şi anume numai cu val şi şanţ, iar pe val palisada de lemn.

— Pe latura de răsărit am spus că se vede atât valul cât şi şanţul *mult şterse* şi despărţite printr'o bermă (repaos) cea ce m'a făcut să cred că pe val s'a găsit zid; dar lăsând ca săpăturile, ce se vor face, să dovedească ce a fost. Şi deci dacă nu se va găsi nici temelie de zid, nici temelie de pomesteală arsă, rămâne că şi aceceastă latură să fi fost întărită tot cu palisadă de lemn pe val.

Lucrul va fi uşor de constatat printr'o săpătură în secţie deacurmezişul valului şi şanţului şi mai ales cât mai adâncă deacurmezişul şanţului, în el urmând să se găsească dărămăturile materialelor din care a fost făcută apărarea de pe val.

Că valurile şi şanţurile nu sunt forme naturale de teren făcute de scurgerea şi acţiunea apelor, ci sunt forme artificiale, numai un om care nu ştie să deosibească o formă naturală formată de eroziune, de o formă artificială făcută de mâna omului, poate afirmă că tot ce am descris în prima mea broşură şi în rândurile de mai sus este cizelat de ape, cari oricât de capricioase ar fi ele, acţiunea lor se produce după anumite reguli. In orice caz ar fi fost ciudat ca apa să facă va-

luri drepte, cu șanțuri în fața lor, ba încă cu porți lăsate din loc în loc și cu apărători la porți în formă de cârlig și în formă de caponieră detașată; și să facă șanțuri de scurgere a apelcr cu totul în discordanță cu liniile și formele naturale ale terenului pe care sunt plasate aceste sanțuri; și in ansamblul lor să dea naștere unui perimetru de cetate.

Trecem acum la partea cea mai nostimă a afirmațiunilor D-lui Prof. D. și anume că intăritura de pe dealul de la Apus de satul Sub Cetate, — dacă este in adevăr o intăritură, — nu a putut servi pentru scop militar, ci pentru o nevoe de gospodărie și anume ca staul de oi.

Privind această afirmațiune ca o afirmațiune de ordin științific, suntem in drept a ne pune următoarele intrabări:

— câte oi erau adăpostite in acest stoul?
— ale cui erau oile?
— când erau aduse aci oile?
— unde păşteau aceste oi?
— și în fine de ce era nevoie ca oile să fie adăpostite intr'o intăritură cu valuri și șanțuri și apărări la porți?

Numai punând aceste intrebări simțim că ne vine a zâmbi. Totuși să răspundem.

Intr'un staul de 200.000 m. p. (20 de hectare) încap cel mult 400.000 de oi, adică 2 oi pe m. p., — și nu s'ar fi făcut un astfel de staul-cetate decât cel puțin pentru 50.000 oi.

Ale cui vor fi fost acele oi, este greu să ne dăm cu ideia.

Știind că oile în număr atât de mare pasc vara pe munți, iar iarna sunt duse la baltă, nu vedem în care anotimp erau aduse oile in acest staul. Chiar dacă oile erau ale sătenilor, știm că fie care om iși ia oile iarna la sine acasă spre ale intreține până primăvara, când sunt pornite la munte. Așa că dacă oile nu puteau fi aduse in acest staul-cetate nici vara, nici iarna, se pune intrebarea: când erau aduse?

Dacă presupunem că oile care erau aduse și adăpostite în acest staul, nu erau duse nici vara la munte, nici iarna la baltă, sau pe la casele oamenilor, se naște întrebare: unde păşteau? Un număr atât de mare de oi nu puteau paște numai în cuprinsul masivului deluros ci și pe câmpiile dinprejur. In acest caz se naște o nouă intrebare și anume: dacă oile păşteau pe câmpiile deprinprejur, de ce erau cocoțate la muls in staulul de pe deal, și nu li se făcea un staul, sau mai multe staule, acolo jos în câmpie, unde terenul este mult mai potrivit pentru un staul de vite, având apă aproape și loc așezat pentru odihnă. Căci știm ca chiar atunci când oile sunt duse vara la munte, ciobanii așează staulele pe locuri cât mai puțin înclinate, nu pe coaste repezi de 45 de grade.

Și, Doamne, Doamne! cât timp le-ar fi trebuit atâtor oi să intre in staul pentru muls și apoi să iasă spre a merge la pășunat; va fi fost un necontenit a a intră și eși din staul, iar pășunea rămânând de isnoavă.

Și chiar dacă intăritura in chestiune nu era cetate ci era staul de oi, suntem datori a ne intreba iarăși: de ce era nevoe de o întăritură cu val și șanț pentru adăpăstirea oilor? — Erau adăpostite contra lupilor, sau erau adăpostite contra hoților?

De lupi in nici un caz nu puteau să fie adăpostite, deoarece lupii sar și peste șanțuri și peste valuri; în plus că dacă pentru adăpostirea oilor ar fi nevoe de șanțuri și valuri, am avea munții plini de astfel întărituri, ceace nu am văzut pe nici un munte din câți am colindat in viața mea de escursionist și militar, umblând cu ochii atent la formulele terenului; nu mai spunem că ciobanii din timpurile noastre spre a păzi oile contra lupilor inconjoară staulul cu o ață albă peste care ii este frică lupului să treacă, crezând că este o cursă; și nu cred că ciobani daci erau mai nepricepuți ca ciobanii din zilele noastre în materie de creștere și de pază a oilor.

Atunci nu mai rămâne decât că șanțurile și valurile erau făcute pentru a păzi oile contra hoților.

In acest caz, ce rost vor fi avut întăriturile spe-

ciale dela porţile No. 1 şi 6? Ei, vedeţi, asta este greu de explicat. Mă gândesc cum vor fi procedat bieţii ciobani daci spre a duce oile de jos din câmpie de la păşune, la muls sus în staulul-cetate de pe deal. Mai întâi vor fi orânduit oile în coloane de marş; apoi vor fi orânduit câinii in ariergarde şi în flancgărzi spre a le păzi de lupi; iar ciobanii, parte vor fi condus coloanele de oi, iar parte se vor fi aşezat în camponierile de la porţi spre ale proteja contra hoţilor la intrarea în staul. Aşa, sau cam aşa ceva.

Vedeţi? — aşa se întâmplă când archelogii sunt obişnuiţi să cerceteze şi să sape numai cetăţi construite din piatră, sau în care se găsesc depozite enorme de resturi antice: dispreţuesc cetăţile întărite cu ziduri de pomesteală arsă şi polisade de lemn pe care le socotesc drept staule de oi, deşi de fapt sunt cele mai autentice cetăţi dacice; pe cât timp cetăţuile construite din piatră sunt construite subt influenţa şi chiar cu meşteri greci şi romani după cum ei insişi recunosc.

In fine D-l Prof. D., spunând că descoperirea mea este ca şi atâtea altele lipsită de orice temeiu ştiinţific şi archeologic, afirmă că rămânem deocamdată şi pe mai departe la cea mai probabilă ipoteză că *cetatea lui Decebal*, — (adică Sarmizegethusa, sau altă cetate? N.A),— împreună cu fortăreaţa capitală se găsesc pe vârfurile de deal din Sudul Orăştiei pe valea Apei Oraşului.

Nu ştiu pe ce temeiuri ştiinţifice îşi sprijină D-l Prof. D. afirmaţiunea sa că cetatea lui Decebal, a cărui nume d-sa de altfel se fereşte să-l pronunţe din motive probabil ştiinţifice, — s'ar afla probabil pe dealurile de la Sud de Orăştie. Dar ştiu că Sarmizegethusa supt numele de Sarmategte, nume identificat de toţi istoricii şi considerat drept Sarmizegethusa, se găseşte în Tablele Peutingeriene pe drumul care duce dela Tierna (Orşova) la Apulum (Alba Iulia), drum care nu trece peste dealurile de la Sud de Orăştie, şi deci nici pe la Costeşti, nici pe la Luncani, nici pe la Piatra Roşie, nici pe la Gtădiştea Muncelului (care este pe munte, nu este pe deal), ci trece, stabilit precis, ştiinţific pe văile Timişului, Bistrei, Bălţei, Râului Mare, Streiului şi Mureşului, drum pe care trebue căutată Sarmizegethusa, şi numai pe acest drum; şi nu de dragul frumoaselor şi fructuoaselor în resturi antice cetăţi din Munţii Sebeşului să căutăm Sarmizegethusa pe acolo.

Mai de grabă Sarmizegethusa rămâne în acelaş loc cu Ulpia-Traiana-Augusta, aşa cum s'a socotit până acum, decât în Munţii Sebeşului, deoarece cel puţin această localitate se găseşte pe drumul Tiernă—Apulum al Tablelor Peutingeriene.

Iată care este valoarea unei ipoteze bazată pe temeiuri ştiinţifice şi emisă de oameni de ştiinţă şi specialişti în materie.

Probabil că acum în interesul cauzei se va contesta că localitatea Samategte din T. P. este Sarmizegethusa, şi tot în interesul cauzei poate se va contesta şi exactitatea datelor inscrise în aceste table. Dar eu cred că am dovedit în mod incontestabil că aceste table sunt exacte şi am convingerea că nimeni nu va mai găsi cu cale să afirme ca până acum că aceste table sunt inexacte, ci va căuta să le citească cu atenţiune spre a trage din ele tot folosul pe care ele ni-l pot da, interpretându-le cel puţin cu bună voinţă. De aceia le şi dau în facsimil în partea in care ne interesează, şi le voiu publica în întregime cu interpretarea corespunzătoare spre a le pune la îndemâna celor cari voesc să le vadă sau să le studieze.

V

Să luăm acum aceste table şi confruntându-le cu harta modernă să vedem unde se plasează Sarmizegethusa, după aceste table, pe drumul dela Tierna (Orşova) la Apulum (Alba-Iulia).

Am spus dejà că dacă totalizăm distanţele dintre localităţile arătate de T. P. pe drumul Tierna-Apulum găsim 158 de mile romane care fac 234 klm. şi 77 metri. Şi dacă măsurăm pe hărţile moderne cu curbi-

metrul distanţa dintre aceste 2 localităţi găsim exact aproape aceiaşi distanţă, adică 234 klm.

(Repet că această distanţă, deşi o găsim prin măsuràtoarea pe hartă atât de exactă, totuşi nu putem afirma exactitatea ei absolută, deoarece nu avem însemnat pe o hartă mare cel puţin la seara $^{1}/100.000$ traseul drumului roman spre a-l putea măsura în toate cotiturile lui.

Dacă totalizăm acum distanţele dintre localităţile dintre Sarmategte (Sarmizegethusa) şi Apulum găsim 53 de mile romane care fac 78 klm. şi 419 metrii. Măsurâd pe hărţile moderne distanţa dintre confluenţa râurilor Streiul, Farcadinul şi Râul Mare, unde eu am apreciat că s'a găsit Sarmizegethusa, găsim 79 klm. şi 400 m. Şi negreşit că dacă totalizăm distanţele dintre Tierna şi Sarmategte găsim 105 mile romane sau 155 klm. şi 558 m.; iar pe harta modernă între Orşova şi confluenţa Streiului cu Farcadinul găsim 155–156 klm.

Aceste măsurători ne-ar fi de ajuns spre a trage concluzia că Sarmategte, sau Sarmizegethusa, se plasează la confluenţa râurilor arătate mai sus, adică aşa cum am presupus-o eu.

Dar nu trebue să ne mulţumim cu atâta.

Căutând în T. P. distanţa dintre localităţile Ad-Aquas, indentificată şi plasată în mod sigur la localitatea balneară de lângă Calan, şi Sarmategte, găsim că este de 14 mile r., sau 20 klm. şi 741 m. Măsurând pe hărţile moderne distanţa dela confluenţa râurilor Farcadin şi Streiu până la Calan–băi, unde s'au găsit urmele băilor romane, găsim cam 20 klm. Diferenţa de câte va sute de metrii nu trebue să nască în sufletul nostru nici o îndoială, deoarece, după cum am spus, nu dispunem de nici o hartă modernă pe care să fie arătat în detaliu traseul drumului dintre Sarmategte şi Ad Aquas şi nici nu ştim precis de unde până unde erau măsurate cele 14 mile r. Nu mai spunem că locuitorii din satul Sub–Cetate mi-au comunicat că şoseaua romană a văii Streiului urmează malul drept (Răsărit) al Streiului, de la confluenţa acestui râu cu Farcadinul şi Râul Mare, pe cât timp Calan–Fürdo

se află pe malul stâng, şi pe unde drumul a mers mai cu ocol între aceste două puncte.

Mai departe, căutând în T. P. distanţa dintre Sarmategte şi Ponte Augusti, care este prima localitate spre Tierna (Orşova) şi pe care eu o plasez la Grădiştea Varhely, locul Ulpiei Traiane Auguste, care nu mai există in Tablele Peutingeriene, vedem că această distanţa este de 15 mile r., sau 22 klm. şi 222 m. Măsurând pe hartă distanţa între podul (Ponte Augusti) de peste valea Clopotiva care trece prin satul Grădişte (pe ungureşte Varhely) adică printre ruinile Ulpiei-Traiane-Auguste, şi confluenţa râurilor Streiul şi Farcadinul, găsim circa 22 klm., distanţa pe care, repet, nu o putem deasemenea măsura exact, nefiind însemnat pe hărţile moderne în detaliu traseul şoselii romane dintre aceste două localităţi.

Am identificat localitatea Ponte Augusti cu ruinele Ulpiei–Traiane–Auguste, deoarece cred că aceste două localităţi sunt una şi aceiaşi pentru că mai întâi se apropie ca nume şi apoi se găseşte la aceiaşi distanţă măsurată pe hărţile moderne, caşi distanţa însemnată pe T. P. între această localitate şi Sarmategte. Şi este verosimil că în secolul al IV (anii 300-400) d. Cristos) Dacia intrând subt stăpânirea barbarilor să se fi pierdut numirea Ulpiei–Tr. Aug. şi să se fi păstrat numai cuvântul Augusti legat de podul care se găsia în acel timp în această localitate.

Procedând în acest fel, adică plasând treptat localităţile arătate in T. P. pe drumul Tierna–Sarmategte, şi Sarmategte–Apulum, la distanţele arătate în aceste table, negreşit plasându-le în localităţile moderne în care s'au găsit ruine antice, ajungem să reconstituim întreg acest drum împreună cu localităţile însemnate în lungul său.

Dacă am identifica localitatea Sarmategte din T. P. cu Grădiştea–Varhely (Ulpia Traiana-Augusta) aşa cum s'a crezut până acum, şi dacă căutăm în T. P. distanţa dintre Ad Aquas şi Sarmategte vedem că este de 15 mile r., sau 22 klm. şi 222 m.

Dacă măsurăm pe hartă distanţa între Grădiştea

Varhely și Calan (Ad Aquas) găsim că este de 42 klm. măsurată pe la confluența Streiului și Farcadinului, și de 36 de klm. măsurată prin Hațeg, adică cu 22, sau cu 14 klm., mai mare decât distanța din T. P.

Răposatul Profesor Tocilescu a observat această nepotrivire și și-a dat părerea că indicațiunea din T. P. ar fi greșită cu 10 mile, sau 14810 m.., socotind că drumul de la Ad Aquas la Sarmategte trecea prin Hațeg, fără să-și pună ipoteza că acest drum trecea pe la confluența Streiului cu Farcadinul, în care caz nepotrivirea era de 20 klm.

Să plasăm acum localitățile de pe T. P. începând de la Tierna, ținând seamă de distanțele arătate în T. P. precum și de resturile antice de localități găsite pe teren.

Tierna s'a găsit în mod sigur la Orșova, fără să știm precis în ce loc anume, pe dreapta sau pe stânga Cernei și la ce distanță de Dunăre.

Admedia se plasează incontestabil la confluența Cernei cu pârâul Bela Reca, unde se desparte din șoseaua mare drumul spre Băile Herculane și până unde sunt în adevăr de la Tierna (Orșova) 11 mile r. sau 16 klm. și 300 m.

Tocilescu însă plasează localitatea Ad-media la Mehadia unde s'au găsit multe inscripțiuni (ce fel ?), dar până unde de la Orșova (Tierna) sunt 22 de klm. adică cu 6 klm. mai mult decât în T. P.

Pretorio care după T. P. se găsește la 14 mile r. sau la 20 klm. 734 m. de Admedia, se plasează la satul Cornea (Șomfa) unde s'au găsit ruine romane neidentificate, și până unde sunt 21 klm. de la Admedia.

Istoricii : Goos plasează această localitate (Pretorio) la Plugova (poate la 3 klm. la Sud de comună unde se găsește un castru roman) deși de la Admedia la Plugova sunt numai 11 klm., și până la castru sunt 8 klm. față de 20 klm și 734 arătate în T. P. ; – Unkert, la Cornea, sau la Tergova, aceasta la 34 klm. de Admediam ; Kieppert la Domasnija la 27 klm. de Admedia ;, iar Tocilescu la Mehadia unde a plasat și Admedia, deși Mehadia este numai la 6 klm. de stația Băilor Herculane.

Ad Pannonios care după T. P. se găsește la 9 mile r., sau 13 klm. și 300 m. de Pretorio, se plasează la Teregova, unde s'au găsit ruine antice neindentificate și până unde sunt 13 klm. de la Pretorio (Cornea).

Istoricii : Goos o plasează „aproape de Teregova" ;– Unkert o plasează la Feniș, la 4 klm. Nord de Teregova, sau la 18 klm. de Pretorio (Cornea) ; – Mánerth o plasează la Temeșiu (?) ; – iar Tocilescu la Cornea, adică mult prea înapoi.

Gaga (Gaganis) care după T. P. se găsește la 9 mile r. sau sau 13 klm. și 300 m. de Ad Pannonios se plasează în mod aproape sigur la Slatina unde s'a găsit o inscripție referitoare la localitatea Zevgma identificată cu Gaga, și la 12 klm. 800 m. la Nord de Ad–Pannonios (Tergova).

Istoricii : Goos o plasează la Slatina ; Unkert la Ilova (la Muncelul Mic, Kis Muncel) la 3 klm. la Nord de Slatina ; – iar Tocilescu la Teregova; deci și aceasta localitate cu mult înapoi.

Masclianis, care după T. P. se găsește la 11 mile r. sau 15 klm. și 300 m. de Gaga, – și cum Gaga este aproape sigură la Slatina, se plasează la Caransebeș până unde sunt 16 klm. de la Slatina.

Istoricii : Goos o plasează la Muscelul Mic de la Ilova, deși această localitate se găsește numai la 3 klm. la Nord de Slatina (Gaga) : – iar Tocilescu o plasează la Körpa numai la 10 klm. la Nord de Gaga pe cât timp pe T. P. este la 16 klm. și 300 m. de această localitate.

Tendința istoricilor de a plasa localitățile din T. P. de la Nord de Tierna și în special localitatea Masclianis, mai la Sud decât se arată în Tablele Peut., se datorește faptului că dacă le-ar plasa la distanțele arătate în Tablele Peut., nu se mai potriveau distanțele până la localitatea Civisco, pe care au confundat-o cu Tivisco, și care se află la o distanță 14 mile r. sau 20 klm. și 741 m. de Masclianis, pe cât timp de la Caransebeș unde se plasează Masclianis și până la Tivisco (Nord Jupa) sunt numai 7 klm. și 500 m.

Eu cred că localitatea Civisco de pe drumul Masclianis—Agnavie este cu totul altă localitate de cât Tivisco cap de drum care vine dinspre Leberata prin Capul Bubali. Şi afirm aceasta bazat pe următoarele fapte:

— Localitatea Tivisco este însemnată pe T. P. prin o poartă de cetate cu 2 turnuri, pe cât timp localitatea Civisco de pe drumul Tierna—Sarmategte nu este însemnat prin nimic.

— Litera iniţială de la Tivisco este făcută altfel decât litera iniţiala de Civisco, şi anume este făcută ca toate literile iniţiale de la toate numirile de localităţi care încep cu litera T, precum sunt: Timaco, Tierna, Troesmis, Tomis, Tirasus, etc.

— Dacă căutăm în T. P. distanţa dintre Gaga (bine stabilită la Slatina) şi Masclianis, vedem că este 11 mile r., iar între Masclianis şi Civisco este de 14 m. r., ceace face în total 25 de mile r. sau 37 klm. şi 37 m.

Dacă măsurăm pe hartă distanţa dintre Slatina (Gaga) şi Nord satul Jupa, unde s'a identificat Tivisco, vedem că este numai de 24 de klm. adică cu 13 klm. mai puţin, ceace înseamnă că dacă considerăm Civisco drept Tivisco nu încap 13 klm.

Dacă căutăm în T. P. distanţa dintre Sarmategte şi Civisco vedem că este de 37 m r., sau 54 klm. şi 815 m.

Dacă măsurăm acum distanţa dintre confluenţa râurilor Streiul şi Farcadinul, unde eu am dovedit că s'a găsit Sarmizegethusa şi până la Nord de Jupa (Tivisco) găsim 68 klm., adică mai mult cu 13 klm. pe care i-am găsit mai puţin măsurând dinspre Gaga (Slatina).

Deci este probabil ca localitatea Civisco să fi fost cu totul altă localitate de cât Tivisco.

Afară de aceasta lângă ţifra XI, care arată distanţa dintre Gaga şi Masclianis, observăm un s pe care nu-l mai găsim lângă nici o altă ţifră care arată distanţa dintre două lacalităţi. Este posibil ca această literă să arate că există un drum care de la Tivisco

suia pe stânga (Apus) Timişului şi se unia cu şoseaua Tierna—Apulum la localitatea Masclianis, deşi va fi fost şi un alt drum care unia aceste două localităţi pe dreapta (Răsărit) Timişului.

Procedând în felul atătat mai sus am plasat localitatea Civisco la 20 klm. 700 m. (14 mile r). la Rasărit de Caransebeş pe valea Bistrei pe drumul spre Sarmizegethusa şi anume la cătunul Zăvoi, unde se găsesc urmele unui castru roman şi risipitură de ruine de localitate, şi unde până în prezent s'a presupus că s'a găsit localitatea Agnavie, fără să fi fost identificată prin vre-o inscripţie sau vre-o altă indicaţie în acest loc.

Mergând mai departe am plasat localitatea *Agnavie* în expansiunea de la Bucova a văii Bistrei la distanţă de 20 klm. şi 741 m. de Zăvoi (Civisco) corespunzătoare celor 14 mile r. din T. P. şi la 11 klm. şi 800 m. de localitatea Grădiştea—Varhely (Ponte Augusti) corespunzătoare celor 8 mile r. arătate în T. P. că se găsesc între aceste două localităţi, şi unde se găsesc urme de fortificaţiuni şi risipituri de ruine.

Istoricii au plasat Agnavie la Ohaba Bistra (Goos, Tocilescu) deşi între această localitate şi Nord Jupa (Tivisco) sunt numai 14 klm. pe cât timp pe T. P. între Civisco (interpretat Tivisco) şi Agnavie sunt însemnate 14 mile r. sau 20 klm. şi 741 m.

Iar Ponte Augusti au plasat-o: Mommsen la Marga; Goos lângă Marga la Varhely (?); — iar Tocilescu la Voislova, localităţi care se găsesc la distanţe cu totul altele de Grădiştea Varhely, presupusă Sarmizegethusa, decât distanţa de 15 mile r. respectiv 22 klm. şi 222 m. cât este arătată în T. P. între Ponte Augusti şi Sarmategte.

Iată încheiat drumul Tierna—Sarmategte mergând şi dinspre Tierna spre Sarmategte plasând localităţile conform distanţelor din T. P., şi lângă localităţi moderne în care se găsesc urme de localităţi vechi, respectând în acelaş timp şi locul localităţilor bine indentificate, precum sunt Tierna, Gaga, Tivisco şi Ad Aquas.

Şi în fine pentru încă un control şi ultimul pe drumul Sarmategte Tierna să mai facem încă o măsurătoare. Presupunând că Sarmategte s'a găsit la Grădiştea Varhely (Ulpia Traiana Augusta) şi că Civisco nu ar fi o nouă localitate, ci ar fi Tivisco, totalizând disstanţele din T. P. dintre aceste două localităţi găsim 37 mile r. sau 54 klm. şi 815 m. Măsurând pe hartă distanţa între aceste două localităţi găsim 48 klm., adică cu 6 klm. şi 815 m. mai puţin, deşi drumul roman pe aci urmează valea şi nu e susceptibil de nici o sinuozitate sau abatere. — De asemenea nu se potrivesc distanţele nici dacă identificăm Civisco drept Tivisco şi plasăm Sarmategte la confluenţa Streiului cu Farcadinul, deoarece între aceste două puncte sunt pe hartă aproape 70 klm., adică cu 15 klm. mai mult decât distanţa arătată în T. P.

In ce priveşte cele 3 localităţi,—Petris, Germisera şi Blandiana,—dintre Ad Aquas şi Apulum, ele au fost plasate astfel de către istorici :

— *Petris* a fost plasată de Goos între Calan şi Cicmău fără să precizeze în ce loc anume şi pentru ce motiv ; — iar de Tocilescu (harta) la Arany, unde afirmă că se găsesc urmele unui câmp sau stabilment roman, deşi între această localitate şi Băile Calan (Ad Aquas) sunt numai 12 klm. şi 700 m., pe cât timp distanţa însemnată în T. P. între aceste două localităţi este de XIII mile r., sau 19 klm. şi 253 m.

Pentru a respecta distanţa arătată în T. P. localitatea Petris ar trebui plasată în faţa localităţii Turdaşul lângă care se găseşte risipitură de ruine antice. Căci trebue să arăt din nou că distanţa dintre Calan (Ad Aquas) şi Alba Iulia (Apulum) arătată în T. P. de 39 m. r. sau 57 klm. şi 778 m., corespunde cu distanţa de pe teren care este de 59 klm.

— *Germisera* este plasată de Goos în mod sigur la Cicmău bazat pe o inscripţie găsită la Geoagiul de Jos, deşi pentru acest punct nu se potriveşte de loc nici o distanţă din T. P. :

— nici distanţa până la Ad Aquas care în T. P. este de 22 m. r. sau 32 klm. şi 593 m., iar pe teren este numai 24 k. ;

— nici distanţa până la Apulum care pe T. P. este de 17 m. r. sau 25 k. şi 185 m., iar pe teren este de 37 k. ;

— nici distanţa până la Petris, care pe T. P. este de 9 m. r., sau 13 k şi 329 m., iar pe teren este de 11 klm. dacă plasăm această localitate lângă stânca Dealului Oroiu, şi de 5 k. dacă plasăm Petris în dreptul. Turdaşiului.

Respectând datele din T. P., Germisera s'ar plasă la gura văii Băcăinţi, unde nu ştiu dacă se găsesc ceva urme de ruine antice.

Şi aşa istoricii plasând Germisera la Cicmău fără să ţină seama de distanţele inscrise în T. P. şi văzând că distanţa de la Cicmău până la Alba Iulia rămâne prea mare, şi-au dat cu părerea că, sau T. P. sunt greşite cu 10 mile, sau că s'a omis vre-o localitate dintre Germisera şi Blandiana, localitate care ar putea să fie Burticum a Geografului Ravenat.

In realitate T. P. nu sunt greşite după cum am dovedit, atât în general, cât şi în special cu distanţa dintre Ad Aquas şi Apulum, localităţi identificate şi plasate sigur, distanţă care este aceiaşi atât în T. P. cât şi pe teren.

Blandiana a fost plasată de Goos „aproximativ între Geoagiul de Jos şi Borberek (Burgberg, Vurpăr)", iarăşi fără să ţină seamă de 8 m. r. sau 11 k. şi 848 m. care după T. P. este între această localitate şi Apulum. Şi astfel pune localitatea Burticum la Borberek, unde se află urme antice neidentificate, în loc să pună aci Blandiana, întrucât între Borberek şi Alba Iulia (Apulum) sunt cam 11—12 klm.

VI

Am credinţa că am isbutit să dovedesc şi pe altă cale că Sarmizegethusa nu s'a găsit nici la Ulpia Traiana Augusta şi nici pe dealurile şi munţii de la Sud

de Orăştie, ci s'a găsit la confluenţa râurilor Streiul Farcadinul şi Râul Mare, având cetatea şi reduitul cetăţii pe masivul triunghiular deluros de la Nordul acestei conflunţe, — adică acolo unde eu, intemeiat pe consideraţiuni militare geografice, topografice şi fortificaţiuni găsite pe teren, am presupus că s'a găsit această cetate.

Şi de acum înainte orice resturi antice se vor găsi aci, sau nu se vor găsi prin săpături, Sarmizegethusa, găsită în acest loc, trebue luată aşa cum este, şi trage concluziile care se impun din această situaţie.

In plus cred că am reuşit să reabilitez Tablele Peutingeriene şi datele cuprinse intr'ânsele cel puţin in ce priveşte Segmentele VI şi VII care privesc Dacia; şi că de acum înainte aceste table nu vor mai fi desconsiderate atunci când se va identifica şi plasa localităţile cuprinse întrânsele, cu uşurinţa cu care au fost desconsiderate până acum, istoricii plasând aceste localităţi unde au crezute mai la îndemână, sau unde au crezut că au descoperit o localitate, aşa cum am arătat cu ocazia plasării localităţilor dintre Tierna şi Apulum, când s'a văzut că aproape fiecare localitate neidentificată prin inscripţii a fost plasată în locuri diferite de fiecare istoric, ceace denotă nu numai nesiguranţă ştiinţifică în concluzii, dar aproape bun plac.

Şi pentrucă studiul acestor table să se poată face de către tinerii studenţi şi cercetători mână în mână cu hărţile moderne militare, ar fi bine ca studenţii cari se dedică studiilor istorice ca materie principală, să urmeze un curs de citire a hărţilor şi studiu al terenului pe hartă, aşa cum ştiu dinainte de răsboiu că se face în condiţiuni cu totul superioare la Institutul şi Seminarul de Geografie al Domnului Profesor S. Mehedinţi de pe lângă Facultatea de Litere din Bucureşti. Dealtfel admirabilele studii publicate în Buletinul Societăţii Regale Române de Geografie şi în Anuarul de Geografie şi Antropogeografie al Universităţii din Bucureşti de către elevii D-lui Profesor Mehedinţi este o dovadă deplină în această privinţă.

Cu toate acestea încă nu îndrăsnesc a afirma că

cele spuse în prezenta publicaţie nu cuprinde nici o greşeală, căci este posibil să se găsească cercetători mai bine pregătiţi ca mine în citirea hărţilor şi măsurătoarea distanţelor pe hartă, mai meticuloşi şi mai perseverenţi la lucru, şi cari să ajungă la concluzii mai reale şi mai luminate. Acestora le urez spor la lucru şi succes în cercetări; dar îi sfătuesc să nu părăsească niciodată linia bunei credinţe.

Şi cu aceasta am terminat ceace poate face un militar în această chestiune.

Sper însă că propunerea pe care eu am făcut-o şi anume ca istoricii, în studiile pe care le vor face în viitor asupra trecutului neamului nostru să-şi asocieze militari, va fi preţuită în adevărata sa valoare şi pusă în practică pentru binele neamului românesc.

Şi o altă chestiune.

Observ pe Segmentul VII al T. P., care nu este reprodus în întregime în planşa anexată prezentei lucrări, că un popor care locuia la Nord de Alpii Bastarnici. din sus de isvoarele Nistrului se numea Blastarni.

Tocilescu crede că s'a scris greşit Blastarni în loc de Bastarni.

Pârvan nu remarcă această eventuală greşeală, ci vorbeşte mereu de Bastarni, cum dealtfel îi numeşte istoricii şi geografii antici.

Mă întreb dacă nu cumva este bine zis şi Blastarni, reprezentând şi vre un popor cu acest nume din partea locului; şi în acest caz dacă nu ar putea fi pus în legătură cu acest nume şi numele de Blas, Blazi, Blasi, Vlasi, Vlahi dat de popoarele vecine, poporului românesc.

Harta Drumului

Tierna-Sarmategte-Apulum
după Tablele Peutingeriene
Sc.: 1/750.000

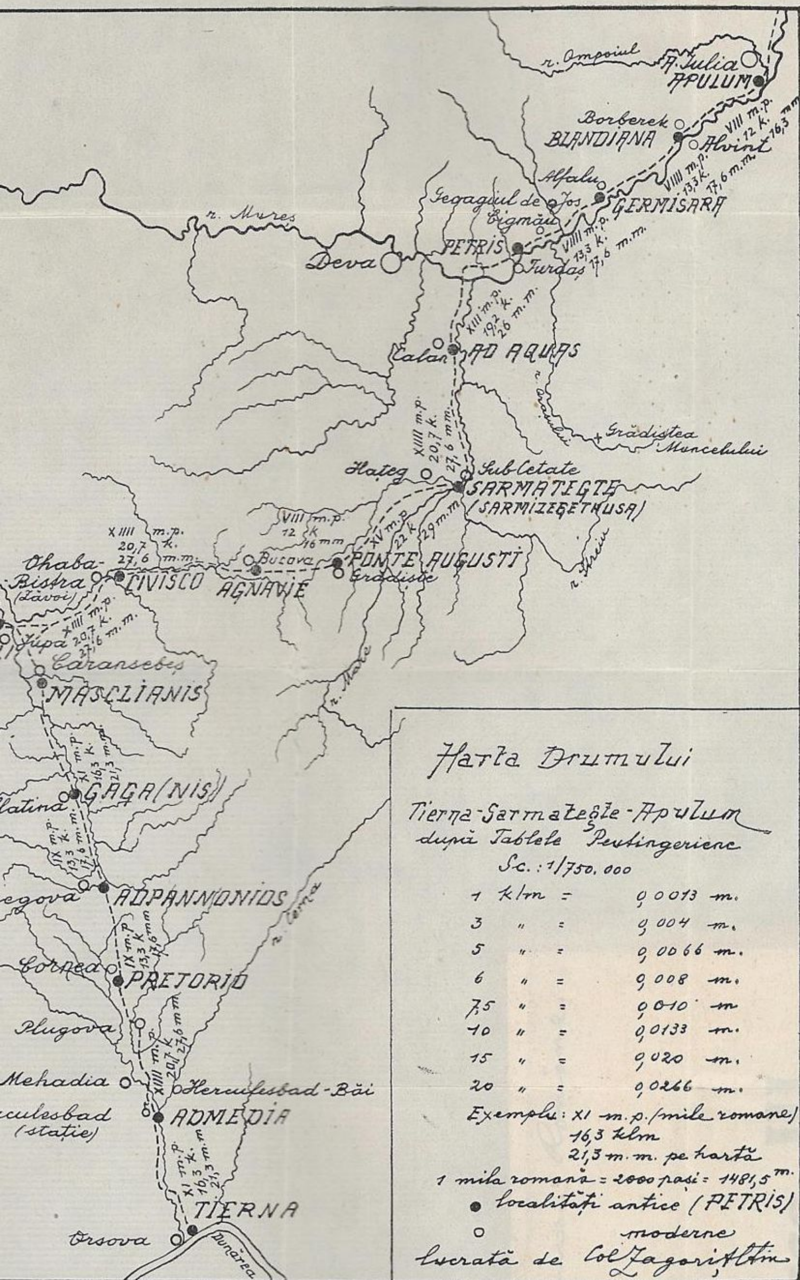
1 klm	=	0,0013 m.
3 "	=	0,004 m.
5 "	=	0,0066 m.
6 "	=	0,008 m.
7,5 "	=	0,010 m
10 "	=	0,0133 m.
15 "	=	0,020 m.
20 "	=	0,0266 m.

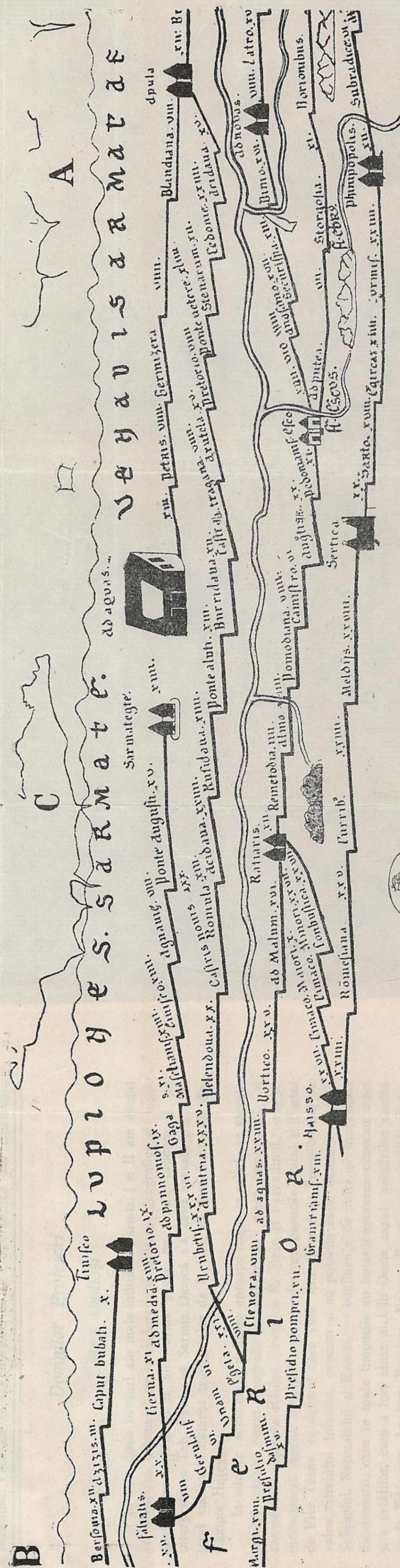
Exemplu: XI m.p. (mile romane)
16,3 klm
21,3 m.m. pe hartă

1 milă romană = 2000 paşi = 1481,5 m.

● localităţi antice (PETRIS)
○ moderne

Lucrată de Col. Zagoriţ Ltm

Harta Drumului
Tierna-Sarmategte-Apulum
după Tablele Peutingeriene
Sc.: 1/750.000
1 klm = 0,0013 m.
3 " = 0,004 m.
5 " = 0,0066 m.
6 " = 0,008 m.
7,5 " = 0,010 m
10 " = 0,0133 m.
15 " = 0,020 m.
20 " = 0,0266 m.
Exemplu: XI m.p. (mile romane)
16,3 klm
21,3 m.m. pe hartă
1 mila romană = 2000 paşi = 1481,5 m.
localităţi antice (PETRIS)
moderne
lucrată de Col. Zagorit Ctin
APULUM
BLANDIANA
GERMISARA
PETRIS
Deva
AD AQUAS
SARMATEGTE (SARMIZEGETHUSA)
PONTE AUGUSTI
LIVISCO AGNAVIE
MASCLIANIS
GAGA (NIS)
ADPANNONIOS
PRETORIO
ADMEDIA
TIERNA
Orsova
Mehadia
Herculesbad-Băi
Caransebeş
Haţeg
Grădiştea Muncelului
r. Mureş
r. Ampoiul

B
C
A
Lupiones Sarmate.
Vehavis Sarmatae
Sarmategte.
ad aquas
Tierna
Admedia
Pretorio
ad pannonios
Gaga
Masclianis
Tivisco
Agnavie
Ponte augusti
Petris
Germizera
Blandiana
Apula
Ratiaris
Haisso

Sarmizegethusa III

„Unde cred că s'a găsit Sarmizegethusa Dacică"

Conferinţă, ţinută de *Colonelul C-tin Zagoriţ* în ziua de 15 Ianuarie 1942 la **Institutul de Istoria Naţională** de subt conducerea Domnului Profesor *C. C. Giurescu de la Universitatea din Bucureşti.*

Domnilor Profesori
şi
Tineri studioşi

In cele două broşuri ale mele intitulate Sarmiz. I şi II am căutat să dovedesc, întemeiat pe consideraţiuni militare geografice şi topografice, pe fortificaţii şi alte urme găsite pe teren, precum şi pe interpretarea Tab. Peut., că Sarmiz. Dacică s'a găsit aşezată pe, şi în jurul masivului deluros triunghiular de la Vest de gara Subcetate din Câmpia Haţegului.

In adevăr acest masiv deluros, aproape izolat ca relief, se găseşte aşezat într'un punct geografic şi militar de mare importanţă, şi anume la confluenţa Râului Streiu cu R. Mare şi Farcadinul, unde se încrucişează marile drumuri care vin dinspre pasurile Jiului şi Porţei de Fier Trans. cu drumul care vine din interiorul Transilvaniei pe valea Streiului inferior, precum şi cu potecile care coboară munţii Sebeşului, Retezatului şi Ruscăi, — confluenţe de riuri şi încrucişeri de drumuri, care în toate timpurile au hotărât aşezarea oraşelor mari şi a cetăţilor, cum a fost chiar aici în Dacia cazul aşezărilor dacice de la Tibiscum, Apulum, Potaissa, Napoca, Parolissum, şi altele, dintre care unele erau prevăzute cu cetăţi dacice, sau praedacice.

Faţă de relieful terenului, acest masiv deluros se găseşte aşezat în centrul câmpiei deschise aci intre munţii Sebeşului, Retezatului, Ruskăi şi Apuseni, care o înconjoară şi o apără, *formând in colţul sud-vestic al Transilvaniei un puternic bastion, al cărui reduit îl constitue acest masiv deluros.*

D-l G-l Iannescu caracterizează din punct de vedere militar Câmpia Haţegului astfel, referindu-se chiar la timpul Dacilor: „In timpul Dacilor situaţia Şesului Haţegului, înaintată către Banat, îl apropia de Dunăre, fără a-i pierde nici protecţia munţilor, nici a-i pierde legătura cu interiorul Transilvaniei, făcând din acest şes o bază ofensivă contra Pannoniei", — şi nu mai puţin, adaog eu, o bază ofensivă şi contra Moesiei Sup., precum şi o bază defensivă sau bastion de apărare contra unui atac asupra părţei de Sud-Vest a Transilvaniei; — adică loc potrivit în care să se poată strânge şi depozită armamentul şi aprovizionamentele necesare unui răsboiu, şi unde să se poată adună şi organiză o armată. — Şi aceasta spre deosebire de cele trei cetăţi din Munţii Sebeşului, — Costeşti, Piatra Roşie şi Grădiştea, — dintre care aceasta din urmă se crede că a fost Sarmizegethusa Dacică, dar care din cauza poziţiei, aşezării şi strimtimii lor nu numai că nu puteau îndeplini rolul de baze de operaţiuni, sau pieţe de arme, dar nici cel puţin să intercepteze un drum, sau potecă de munte, fiind aşezate pe creste secundare şi chiar pe pinteni ai acestor creste, unde puteau să fie mascate şi reduse cu uşurinţă prin foame, şi cu atât mai puţin puteau să servească drept capitale de ţări, şi mai ales de capitală a unui rege ca Decebal, care a cutreerat Moesia şi Pannonia, a înfrânt atâtea armate romane *dând lupte în câmp deschis*, şi a ţinut în loc pe Trajan însuşi, 7 ani. Deci aceste trei cetăţi nu a putut servi decât ca cetăţi de refugiu ale şefilor de triburi dacice, aşa cum s'a pronunţat V. Pârvan.

Şi pentruca Decebal să se hotărască să capituleze, de îndată ce armata romană a ajuns în faţa Sarmiz., înseamnă că Sarm. nu era o cetate fără nici o importanţă strategică, cum erau cele trei cetăţi din Munţii Sebeşului, ci reprezentă însăşi inima rezistenţei dacice, care după cum se ştie a fost concentrată în acest bastion din colţul sud-vestic al Transilvaniei în timpul primului răsboiu dacic.

Masivul deluros triunghiular de la Subcetate fiind aproape în total izolat şi având un relief excepţional de avantajos, putea să fie folosit în cele mai bune condiţiuni pentru apărare chiar fără nici un fel de fortificaţie. In special laturile de Vest şi Est, având pantele foarte repezi, erau inatacabile; şi prin ele nu se putea intră în interiorul masivului, şi eşi, decât prin câteva vălcele strimte, care se puteau apără uşor de pe înălţimile laterale.

Interiorul masivului era compus din patru compartimente, care constituiau patru puncte solide de sprijin: unul în centru, şi câte unul în fiecare colţ al triunghiului, care se puteau apăra, şi fiecare în parte, şi toate împreună apărând compartimentul central.

Suprafaţa întregului masiv este de aproape 400 de hectare, sau 4.000.000 m. p., ceiace înseamnă că putea primi chiar o armată de circa 50.000 de luptători, ceia ce revine un om pe 80 de m. p.

Perimetrul masivului este de 9 klm., ceia ce înseamnă că se putea apără cu uşurinţă cu circa 36.000 de luptători, socotind câte patru luptători pe metru curent inclusiv rezervele, mai ales când ne gândim că sunt părţi ale perimetrului absolut inaccesibile şi deci inatacabile chiar fără să fie apărate de luptători.

Vălceluşele Barandului şi Pleşiţei fiind largi şi cu fundul aşezat în partea lor centrală şi superioară, înlesneau construirea de locuinţe atât permanente cât şi improvizate în interiorul masivului.

Şi tot în cuprinsul acestor vălceluşe *se găsesc isvoare destul de puternice*, spre a îndestulă garnizoana, în afară de apele care îi udă de aproape perimetrul şi care în acelaş timp îi lărgeau şi îi întăreau spaţiul defensiv.

Pe de o parte *prin poziţia sa* faţă de terenul dinprejur, iar pe de altă parte *prin relieful său*, şi în special prin faptul că se putea intră şi eşi din interiorul său numai prin câteva vălceluşe uşor de apărat, acest masiv *înlesneà manevra şi lupta în câmp deschis în jurul şi în apropierea sa*, atât în atac, cât şi în retragere şi în apărare întocmai *ca şi în jurul unui castru roman*, deşi are numai trei laturi; şi în aceasta rezidă valoarea mare militară a acestui masiv deluros aşezat aci într'o poziţie strategică de primul ordin.

Fortificaţii se găsesc numai în interiorul masivului, şi anume numai în cuprinsul compartimentului central, subt forma unei circumvalaţii compusă dintr'un şanţ exterior şi un parapet interior, având perimetrul în formă quasi-dreptunghiulară aplicată la formele terenului.

Terenul pe care este aşezată circumvalaţia este înclinat dela Est spre Vest. Are însă atât partea de sus dinspre Răsărit, cât *şi partea de jos* dinspre Apus în cuprinsul văii superioare a Barandului, *aşezate*, reprezentând cam două treimi din cuprinsul circumvalaţiei, a cărei suprafaţă este de circa 20 de hectare, sau 200.000 de m. p.

Incinta nu prezintă aceiaşi tărie peste tot. *Laturile* de Nord-Vest şi Vest, care vin în *atingere* cu laturile masivului, şi care deci *erau* cele mai expuse, erau mai puternic *fortificate* prin şanţul lor enorm, larg de 10 m. la gură şi adânc de 3 m., precum şi prin parapetul lor mai înalt rezultat din pământul scos din şanţ.

In mod aparent fortificaţia a fost făcută din pământ; dar de sigur că parapetul a fost prevăzut cu palisade de lemn, după cum obişnuiau Dacii. Este posibil ca latura de Sud, care este cea mai uşor

de atacat, să fi fost prevăzută cu zid de piatră, care prin dărâmare să fi astupat şanţul care aci este *aproape disparent*. Pe parapetul laturei de Vest am găsit bucăţi de pământ ars, ceia ce poate să însemne că parapetul acestei laturi a fost construit din pământ frământat cu apă (pomesteală) şi ars, fără însă a se exclude eventualitatea că acele bucăţi de pământ ars să fie provenite din vreun incendiu.

Circumvalaţia prezintă *trei porţi sigure:* una în colţul nord-estic, a doua în colţul sud-vestic, şi a treia în mijlocul laturei de Vest, — toate prevăzute cu dispozitive de apărare, *fiecare într'un sistem deosebit*, şi anume: la poarta de Nord-Est în formă de cârlig; la poarta de Sud-Vest pilon central pentru deschidere dublă; iar la poarta de Vest caponieră detaşată în formă de mic cap de pod.

Şi latura de Est prezintă urmele a trei porţi, care, deşi d-l prof. Floca crede că sunt făcute în urmă pentru necesităţile de exploatare ale pădurii, eu cred totuşi că sunt originare ale cetăţii, deschise pentru necesităţi tactice de manevră, deoarece nu văd unde ar fi putut duce drumurile, — şi încă în număr de trei, care ar fi trecut incinta prin cele trei locuri; nu mai vorbesc că din interiorul părţei superioare a cetăţii ese prin poarta de Nord-Est un drum, care are legătură cu drumurile din jurul circumvalaţiei, şi prin care se suprasatisfac necesităţile de transport ale acestei părţi a cuprinsului circumvalaţiei, care sunt foarte mici.

Existenţa acestor trei porţi pe latura de Est, ne îndreptăţeşte să credem că şi latura de Sud, a avut două porţi, aşa cum se arată pe Columna lui Trajan, după cum vom vedea.

Perimetrul circumvalaţiei este de 1800 m., având nevoe deci de circa 8000 de luptători, spre a fi apărată, socotind tot 4 luptători pe metru curent de front, inclusiv rezervele.

Aceste urme existente pe teren lasă impresia unei fortificaţii slabe, care nu ar concordă de loc cu renumele de care se bucură Sarmiz. Dacică, atât în lumea ştiinţifică, cât şi în lumea profană.

Acest renume însă se datoreşte înfăţişerii unor imense fortificaţii reprezentate pe Columa lui Trajan *în scenele celui de al doilea răsboiu dacic*, fortificaţii pe care Romanii le atacă în lupte grele, şi care s'a crezut în mod greşit că reprezintă Sarmiz.; dar în realitate reprezintă cu totul altă fortificaţie *aşezată în alt loc*, şi în care Decebal şi a organizat centrul rezistenţei pe care a opus-o lui Trajan în cel de al doilea răsboiu, *aşa cum am arătat în lucrarea pe care am întocmit-o asupra Răsboaelor lui Trajan cu Dacii;* în timp ce Sarmiz. propriuzisă, pe care Trajan a cucerit-o la sfârşitul primului răsboiu dacic şi

subt poala căreia s'a petrecut actul supunerii Dacilor, act reprezentat în scena No. 75 de pe Columna lui Trajan, este o fortificaţie cu totul slabă. Şi este atât de slabă încât a făcut pe Paribeni să zică despre ea: „încă o înaintare, şi armata romană ajunge la o cetate *di esotico aspetto architectonico*, înaintea căreia Dacii depun armele". Iar T. Antonescu era de părere că după aparenţe fortificaţiile Sarmizegethusei nu erau terminate, iar *aggerul* care se vede pe columnă în colţul de sus al cetăţii, ar fi o fortificaţie dacică improvizată spre a completă incinta.

Ceva mai mult: atât din descrierea lui Dio Cassius, cât şi din reprezentările de pe Columna lui Trajan nu reese de loc că Romanii ar fi atacat Sarmiz. la sfârşitul primului răsboiu, ceia ce poate să însemne că Decebal a cerut pace înainte ca Trajan să fi început atacul Sarmizegethusei; şi aceasta, din cauză că fortificaţiile acestei cetăţi erau slabe.

De aceia, privind urmele de fortificaţie de pe dealuriie de la Subcetate, şi găsindu-le slabe, părerea mea este, că nu trebue pentru acest motiv să ne îndoim că sunt urmele Sarmizegethusei; mai ales când ne gândim, că, dacă Decebal s'ar fi închis cu armata în Sarmiz. şi ar fi încercat ca să reziste aci atacurilor romane, şi Sarmiz. ar fi fost cucerită prin asalt, desigur că Trajan ar fi încheiat altă pace, iar Decebal i-ar fi împodobit carul de triumf la Roma.

Nu este exclus însă ca Decebal să se fi retras cu armata în Sarmiz., să fi încercat să o apere, — Romanii să fi pătruns în interiorul masivului deluros şi să fi început să atace cetatea; — în care caz aggerul din colţul de sus al cetăţii din scena 75 să reprezinte lucrările romane de atac; — şi Decebal, prevăzând sfârşitul, să fi cerut pace înainte de căderea cetăţii.

În afară de fortificaţiile, pe care le-am descris în mod sumar, în cuprinsul şi în jurul masivului deluros de la Subcetate, s'a găsit:

— Pe platoul cota 438, care formează cel mai puternic punct de sprijin al acestui masiv, zic, s'a găsit cioburi de oale despre care oamenii spun „că nu sunt de la oameni de ai noştri";

— In satul Subcetate se găseşte o temelie de zid lungă de circa 80 m., construită din cărămizi romane, *fapt constatat precis de mine;*

— Pe câmpul de peste Streiu dinspre satul Bucium se găsesc risipituri de ruine de origină neprecisă, *probabil romane;*

— Iar la confluenţa Streiului cu R. Mare şi cu Farcadinul, în jurul cotei 301, se găsesc risipituri de *ruine romane sigure.*

D-l Prof. Floca, într'un articol publicat în ziarul „Inainte" din

Deva, şi difuzat în sferele intelectuale pe două foiţe, arată că „în oarecare săpături făcute acolo s'au găsit urme de chirpiciu şi oarecare cioburi, care ar dovedi cu mare bună voinţă o foarte săracă aşezare preistorică, lucruri care vor fi arătate într'o publicaţie de către cei carii au făcut săpăturile.

Nu ştiu în ce loc s'au făcut săpăturile, şi nu ştiu dacă a apărut publicaţia promisă, dar înţeleg că nu s'au făcut săpături sistematice spre a se vedeà ce este cu temelia de zid roman din satul Subcetate, nici ce înseamnă risipitura de construcţii de pe câmpul Buciumului şi mai ales de la cota 301, şi nici dacă cioburile au fost găsite pe platoul cota 438, *unde eu cred că s'a găsit prima aşezare dacică, sau predacică de aci.*

Afară de cele arătate mai sus, numirea de Subcetate dată satului de subt poala de Est a masivului deluros, ne dovedeşte, fără îndoială, că pe dealurile de deasupra satului s'a găsit în trecut o cetate, şi că deci nu se poate să nu se găsească nimic, sau că a fost un staul de vite, sau că şanţurile, şi parapetele de acolo, care se încheie în forma unei circumvalaţii prevăzute cu porţi apărate cu cârlige, caponiere şi piloni, ar fi forme naturale ale terenului, aşa cum s'a pronunţat la un moment dat d-l Prof. Daicoviciu cu mult risc ştiinţific.

Nu mai puţin numirile de Varalja, Orlja şi Oralia, date satului de la Sud şi câtorva puncte dinprejur, arată că aci a fost, cândva, *ceva mai mult decât o cetate;* probabil un oraş întins înjurul masivului deluros triunghiular, şi în jurul confluenţei celor trei râuri, care se unesc subt poala acestui masiv, oraş *care îşi avea cetatea naturală în masivul deluros triunghiular, iar reduitul în circumvalaţia descrisă mai sus.*

Şi faptul că în prezent singurul oraş al Câmpiei Haţegului este aşezat aci, chiar după ce Romanii prin înfiinţarea oraşului lor la Grădiştea H., la extremitatea vestică a acestei câmpii, au căutat să mute centrul economic şi administrativ în acea parte, dovedeşte că centrul logistic al Câmpiei Haţegului este aci, şi deci şi oraşul dacic anteroman a fost tot aci.

Dealtfel construcţia romană de la Subcetate, care de sigur că a existat şi în timpul cât a durat Sarmiz. Romană de la Grădiştea H., ne dovedeşte că centrul dacic de aci nu a putut să fie desfiinţat şi că a vieţuit împreună. Şi cred că temelia de zid roman de la Subcetate face parte dintr'o mare construcţie romană care a putut să reprezinte eventual chiar cazarma garnizoanei romane lăsată în Sarmizegethuza

după sfârşitul primului războiu dacic, aşa cum arată Dio Cassius, şi care apoi a continuat să stăpânească răspântia de aci.

O altă dovadă pe care am adus-o în sprijinul afirmaţiunii mele rezultă din aplicarea pe teren a datelor arătate în T. Peut.

Având în vedere stadiul de transformare etimologică a numelor localităţilor, se crede că aceste table (hărţi) au fost întocmite în secolul IV după Chr., adică după anul 300, sau mai bine zis la un sfert de veac cel puţin după părăsirea Daciei; dar probabil şi după date adunate mai dinainte. Pe aceste tabele sunt arătate, atât numirile de localităţi, cât şi drumurile precum şi distanţele dintre ele, reprezentate în mile romane.

Pe drumul dintre Tierna (Orşova) şi Apulum (Alba Iulia) reprezentat în TP. se găseşte o localitate numită Sarmategte. Toţi archeologii recunosc în această numire numele de Sarmiz. Dar este chestiunea, dacă subt numele de Sarmategte se ascunde numele fostei capitale a Daciei Romane numită la început Colonia Dacica, apoi Colonia Ulpia Trajana Augusta Dacica, şi supranumită mai târziu Sarmizegethuza, care se ştie sigur că s'a găsit la Grădiştea H., — sau se ascunde Sarmiz., fosta capitală a lui Decebal, pe care eu o numesc Sarmiz. Dacică.

Acum se ştie sigur că Sarm. Dacică nu s'a găsit la Grădiştea H., unde s'a crezut un timp că s'a găsit, deoarece în săpăturile de acolo nu s'a găsit nici o urmă dacică, şi mai ales pentrucă Dacii nu obişnuiau ca să-şi facă cetăţile în câmpie şi fără nici un obstacol natural de apă; şi a început să se creadă, după cum am spus mai 'nainte, că s'a găsit în una din cele trei cetăţi din Munţii Sebeşului.

Eu cred că staţiunea Sarmategte de pe T. Peut. reprezintă Sarm. Dacică, şi că s'a găsit pe, şi în jurul masivului deluros de la Subcetate. Şi afirm aceasta, deoarece distanţele arătate în T. Peut. se potrivesc cu aşezarea de la Subcetate, şi nu cu aşezarea de la Grădiştea H., unde se ştie sigur că s'a găsit Sarmiz. Romană.

Mai întâiu trebue să arăt, că din studiul distanţelor în număr de 100, arătate în segmentele VI şi VII ale T. Peut. relative la Dacia şi aplicarea lor pe hărţile moderne faţă de localităţile antice a căror localizare este stabilită, am constatat că aceste distanţe sunt însemnate exact şi că ne putem întemeià pe ele, spre a localizà staţiunile arătate în aceste tabele şi a căror localizare nu s'a făcut pe altă cale.

Dar cu toate că în totalitatea lor distanţele se potrivesc, cu toate acestea s'a strecurat şi unele greşeli, pe care le putem recunoaşte şi explica uşor faţă de poziţia localităţilor cunoscute.

Astfel, între Bereo (Beroe) localizat la V. Hogii, la Nord de Ostrov, și Troesmis localizat sigur la Iglița, la Sud de Măcin, sunt însemnate XXL de mile romane, sau 44 de klm., ceia ce nu corespunde cu distanța dintre aceste localități, ori cum am măsură această distanță. Deci o primă greșeală.

Al doilea, după distanțele arătate în T. Peut. localitatea Oescus se localizează la Ostrov mult la Vest de gura Râului Isker, iar Vio se plasează la Besli la gura Iskerului, unde se crede că s'a găsit Oescus. Dacă localitatea Oescus a fost localizată pe altă cale *în mod sigur* la Besli, la gura Iskerului, atunci în T. Peut. s'a comis o nouă greșeală însemnându-se Vio în locul lui Oescus, și Oescus în locul lui Vio. Deci o a doua greșeală.

Al treilea, între Tierna și Ad Mediam sunt însemnate pe T. P. 11 (XI) mile romane, sau 16, 29, klm. Cum Tierna a fost localizată în mod sigur la Orșova, iar Ad Mediam la Mehadia, între care localitații sunt circa 24 klm., sau XVI mile rom., rezultă că distanța de 11 m. r. a fost însemnată greșit, și anume, din numărul XVI a fost omisă cifra componentă V. — Deci o a treia greșeală.

Deci, deși exacte, T. Peut. prezintă greșeli de natura celor arătate, și anume, în proporție de 3 greșeli la suta de distanțe.

Afară de aceasta, din măsurători, am constatat că distanțele arătate în T. P. prezintă diferențe de 1—3% în plus, sau în minus, diferențe rezultate:

1) Din cauză că distanțele dintre localitățile însemnate în T. P. sunt arătate numai în numere întregi de mile, pe cât timp în realitate, de sigur, că au fost și fracțiuni de milă în plus sau în minus.

2) Nu cunoaștem traseul drumurilor în amănunțime spre a putea localiză și măsură exact drumurile arătate în T. P.

3) Nu știm dacă drumurile erau măsurate incontinuu, adică și prin interiorul localităților, sau numai între marginele localităților.

4) Nu avem însemnate pe hărți la scară mare locurile în care au fost găsite urmele localităților antice a căror identificare a fost făcută în mod sigur; și aceasta tot în scop de control.

5) Nu totdeauna unde găsim o cetate dacică sau un castru sau castel roman, înseamnă că în acel loc s'a găsit și stațiunea cu acelaș nume arătată în T. P.

Și în fine 6) S'au putut comite greșeli de una milă la însemnarea țifrelor latine de la 1 la 4, de la 6 la 9, de la 11 la 14, și așă mai departe.

Deci, deși însemnările din T. P. sunt scrise cu îngrijire, și 97% găsite exacte la verificare, totuși printre ele s'au putut strecură greșeli ca la orice lucrare oricât de exactă.

Fața de cele arătate mai sus, să vedem cum se plasează pe hartă stațiunile de pe drumul Tierna-Apulum, drum pe care se află stațiunea Sarmategte.

Plasând Tierna la Orșova și Admediam la Mehadia, stațiunea care urmează imediat după Admediam, și anume *Pretorio*, se localizează la gara Cornea-Domașna, până unde după T. P. sunt XIV m. r., sau 20,734 klm., iar distanța între aceste localități, măsurată pe c. f. r. și pe șosea, este de 21 klm., și unde această stațiune a fost localizată de Ukert, Kiepert și Tocilescu.

Ad Pannonios se localizează la Kriva-Teregova, până unde după T. P. sunt IX m. r., sau 13, 329, klm., și unde această stațiune a fost localizată de Goos.

Și pentru că între Mehadia, și Kriva, atât calea ferată, cât și șoseaua actuală fac numeroase sinuozități, și deci, și șoseaua romană a putut avea trăseul frământat, mă simt dator să arăt în mod special, că între Admediam și Ad-Pannonios distanța pe T. P. este de XXIII m. r., sau 34 de klm., iar distanța între Mehadia și Kriva este pe c. f. r. de 34 klm., iar pe șosea este de 35 klm., adică aproape la fel.

Gaganis se plasează la Slatina Timișului, unde a fost localizată de toți archeologii, și până unde sunt exact 13, 329 klm. sau IX m. r., atât cât este arătat în T. P.

Masclianis se localizează la marginea de Sud a Caransebeșului, până unde sunt 16 klm. sau XI m. r., atât cât este arătat în T. P.

Stațiunea următoare, pe care eu o citesc *Civisco* și o socotesc ca fiind altă localitate de cât Tivisco, se localizează la gura Râului Bistra Mărului, până unde măsurând pe șoseaua actuală fără a trece prin Jupa (Tibiscum), sunt 20,734 klm. corespunzători celor XIV m. r. arătate în T. P. între Masclianis și Civisco.

Agnavie se localizează la Bucova, până unde măsurând de la gura Bistrei Mărului sunt alți 20,734 klm, corespunzători celor XIV m. r. arătate în T. P. între Civisco și Agnavie.

Pons Augusti se localizează la Grădiștea-H., până unde sunt măsurați de la Bucova 11, 848 klm. corespunzători celor VIII m. r. arătate în T. P. între Agnavie și Pons Augusti.

Iar *Sarmategte* se plasează la Subcetate, până unde sunt, măsurați de la Grădiște, circa 22 klm. corespunzători celor 15 m. r. arătate în T. P. între Pons Augusti și Sarmategte.

Și astfel ajungem să localizăm Sarmategte, nu la Grădiștea-H., unde știm sigur că s'a găsit Col. Ulp. Tr. Aug. Dacica Sarm., sau Sarm. Romană, ci la Subcetate, unde am presupus că s'a găsit Sarmiz. Dacică.

S'ar putea afirmă că eu am reușit să localizez prin ajutorul datelor arătate în T. P., Sarmategte aci la Subcetate numai pentru că am corectat distanța dintre Tierna, și Admediam.

Da, așa ar fi la prima vedere, dar trebue să se știe:

1) Că corectura făcută însumează numai 7,405 klm., pe cât timp distanța dintre Grădiștea H. și Subcetate este de 21 klm; și deci dacă nu am fi făcut corectura, stațiunea Sarmategte s'ar fi localizat la 7 klm. la Vest de Subcetate, și la 14 klm. la Est de Grăd.-H. iar nu la Grădiștea-H.;

și 2) Corectura aceasta nu am făcut-o în mod arbitrar, ci intemeindu-mă pe faptul sigur că Admediam s'a găsit la Mehadia de astăzi, și justificând-o printr'o eroare de scriere acceptabilă.

S'ar mai putea zice că stațiunea pe care eu am citit-o Civisco

ar putea fi Tivisco, care se știe sigur că s'a găsit la Jupa, la conflu-
ența Bistrei cu Timișul; și că, dacă am măsurà de acolo distanța
înscrisă în T. P. între Civisco și Sarmategte, am localizà această din
urmă localitate la Grădiștea-H. — Nu se potrivește nici așa, deoarece
distanța dintre Civisco (presupus Tivsco) și Sarmategte este de XXXVII
m. r. sau 54,797 klm., pe cât timp distanța între Jupa și Grădiștea-
H. este de 46 klm., adică mai puțin 8,797 klm., ceia ce este inad-
misibil pentru o distanță de 50 klm.

S'ar putea crede, că localizând Sarmategte adică Sarmiz. Dacică
la Subcetate, nu se mai potrivesc distanțele arătate în T. P. până la
Apulum, care se știe sigur unde s'a găsit.

Slabă speranță pentru cei ce combat părerea mea, căci, din
contră, distanța de 53 m. r. sau 78,493 klm. dintre Samategte și Apulum
se potrivește perfect cu distanța dintre Subcetate, unde eu localizez
Sarmategte, și Alba Iulia, unde se știe sigur că s'a găsit Apulum. Și
potrivirea perfectă a acestei distanțe constitue o probă care nu se
poate înlăturà sau contestà.

Și mai este ceva: avem dincolo de Sarmatege stațiunea Adaqaas
care a fost localizată în mod sigur la Calanul Mic. Distanța dintre
Sarmategte și Adaquas este de 14 m. r., sau 20,734 klm.. Dacă măsu-
răm distanța dintre confluența râurilor de la Subcetate și *ruinele*
băilor romane de la Calan, găsim aproape exact aceiași distanță, ceia
ce dovedește că Sarmategte este bine localizată la Subcetate; iar
dacă măsurăm distanța dintre Calan și Grădiștea H. găsim: în linie
dreaptă, pe unde nu a putut trece șoseaua romană, 31 Klm., care
corespund cu XXI m. r.; prin Hațeg pe șoseaua actuală, 35 klm.,
sau XXIII m. r.; iar pe la confluența Streiului cu R.-Mare, aproape
40 klm. sau XXVII m. r., distanțe care sunt mult departe de distanța
de XIV m. r., sau 20,734 klm., ceia ce înseamnă că nici față de
Adaquas, Sarmategte nu se plasează la Grădiștea H., chiar dacă am
voi să facem în vreun chip acceptabil corectarea numărului roman
XIV prin XXI, XXIII sau XXVII, așa cum am făcut corectarea numă-
rului XI prin XVI cu intercalarea cifrei V latin.

Așadar cred că prin aplicarea pe teren a datelor arătate în
T. P. corectate numai cu 5 m. r. pentru distanța dintre Tieraa și
Admediam, corectare, nu voluntară și discreționară, ci întemeiată pe
date archeologice necontestate și justificate acceptabil printr'o presu-
pusă greșeală a desenatorului, se dovedește că stațiunea Sarmategte
se plasează la Subcetate și se identifică cu Sarmiz. Dacică, nu cu
Sarmiz. Romană, care se știe sigur că s'a găsit la Grădiștea H..

S'ar putea pune următoarea întrebare: ar putea oare să fie
numită Pons Augusti localitatea care avusese numele de Col-Ulp-
Tr-Aug-Dac.-Sarm. în momentul părăsirii Daciei de către Romani?
Eu cred că da, deoarce în sec. IV, când au fost întocmite T. P.
Dacia fiind părăsită deja de mult, nu va mai fi rămas din Sarm.
Romană, distrusă probabil de barbari chiar mai dinainte, decât podul
de peste Clopotiva, care va fi fost numit Pons *Augusti* în amintirea
Ulpiei *Auguste*.

Să trecem mai departe:

Subt Hadrian s'a dat Coloniei Dacica numele de Col. Ulp. Tr. Aug. Dac. cu supranumele de Sarmiz.

De ce?

D-l Prof. Daicoviciu crede că acest supranume i s'a dat probabil în scopul ca să arate că noua ctitorie a lui Trajan pe pământul Daciei Romane a luat de drept locul vechei capitale a Daciei Libere, sau poate pentru că Sarmiz. în limba Dacică nu era un nume propriu, ci un atribut indicând reședința regească, sau scaun domnesc. Eu nu cred să fie așa, deoarce dacă cuvântul Sarmizegethusă ar fi însemnat reședință regească, Ptolemeu nu i-ar mai fi adăogat numelui Sarmizegethusa atributul de Basileion, care înseamnă acelaș lucru.

Eu cred că acest supranume a fost dat nouei capitale a Daciei Romane, pentru că se găsea în apropierea vechei capitale a Daciei, sau, ceia ce cred mai probabil, pentrucă întreaga Câmpie a Hațegului se va fi numit Sarmizegethusa, după cum in prezent se numește cu numele de Hațeg, și câmpia, și orașul de lângă confluența Streiului cu R.-Mare și Farcadinul.

Și privind lucrul așa, se exclude și părerea că Sarmiz. s'ar fi găsit în Munții Sebeșului, de unde nu ar fi putut să influențeze supranumirea nouei capitale a Daciei Romane.

D-l Prof. Daicoviciu mi-a comunicat personal că Sarmategte nu nu poate să fie Sarmiz. Dacică, deoarce T. P. reprezintă numai lumea romană.

Mai întâi Dacia în sec. IV nu mai făcea parte din imperiul roman, și deci nu mai reprezenta lumea romană.

Apoi, oare Azizis și Berzobis, și altele la fel, reprezentau numai lumea romană?

Și dacă Sarmategte din T. P. reprezintă localitatea Col. Ulp. Tr. Aug. Dac. Sarmiz., de ce numele acestei localități nu s'a păstrat întreg sau cel puțin subt forma evoluată entimologicește a numelui Sarmiz., așa cum s'au păstrat numele celorlalte localități? De sigur pentru că reprezintă numele Sarmiz. Dacice, care în popor se numea altfel.

Nu cunosc cuprinsul în întregime al inscripției pusă la Roma de către bunicii săi, pe piatra de mormânt a unui soldat de *naționalitate dacă*, spre a mă pronunța dacă acest soldat a cărui patrie se numea Sarmiegete și care, ca *eques singulares*, făcea parte dintr'o unitate auxiliară neregulată, și deci compusă din ostași carii nu erau cetățeni romani, putea să fie originar din Sarm. Romană, sau din Sarm. Dacică.

Geograful Ravenat care a intocmit geografia sa în sec. VII d. Chr. numește Sarmiz.,-Sarmazege.

N. Densusianu în lucrarea sa *Dacia Preistorică* (p. 1018) vede în partea a doua a acestui cuvânt, și anume în *azege*, numele orașului Hațeg din apropiere de dealurile de la Subcetate, și afirmă că Sarm. Dacică trebue că s'a găsit pe locul acestui oraș, care poartă acelaș nume cu Țara Hațegului.

Din această explicaţie etimologică reţin numai că Sarm. Dacică s'a găsit cel puţin în cuprinsul Câmpiei Haţegului care va fi purtat şi ea numele de Sarm., aşa cum am afirmat mai sus, şi nu în M-ţii Sebeşului.

Citind în Dacia înainte de Romani a lui Tocilescu paragraful despre etimologia numelui Sarmiz., găsesc că nişte învăţaţi unguri, dau acestui nume următoarea etimologie:

— Sarmis = nume de persoană.

— zegeth = insulă

şi usa = casă.

Deci casa-insulă a lui Sarmis.

Dacă este posibilă o astfel de etimologie, şi dacă va fi fiind aşa, atunci numirea de Sarmiz. se potriveşte cu localizarea de la Subcetate, unde masivul deluros *izolat*, precum şi faptul că este înconjurat pe două din trei părţi de ape, îi dă înfăţişarea unei insule, unde va fi fost clădit palatul Regelui Sarmis. — Şi unde punem, că acei învăţaţi unguri au propus această etimologie fără să bănuiască că Sarm. Dac. s'ar fi putut găsi pe dealurile de la Subcetate.

In fine ultimul argument îl bazez pe interpretarea scenei 75 de pe Columna lui Trajan.

In ce priveşte reprezentările de pe columnă archeologii sunt împărţiţi în două: unii cred că aceste reprezentări sunt atât de complete şi de exacte, încât ne putem întemeia pe ele spre a reconstitui mersul răsboaelor dacice; iar alţii cred din contră, că sunt simbolice şi prin urmare nu ne putem întemeia pe ele, spre a reconstitui aceste răsboaie.

Eu studiind scenele columnei timp de patru ani, — şi cred că am dreptul şi competenţa să fac acest lucru, deoarece aceste scene reprezintă fapte militare de arme, şi pentru că am şi pregătirea geografică şi topografică necesară, pregătire, pe care, după cum mi-am dat seama, nu au avut-o archeologii carii au interpretat aceste sculpturi, — şi având în vedere că acest monument a fost construit între anii 107-114, când Trajan se găsea la Roma, înainte de a pleca în răsboiul contra Parţilor, de unde nu s'a mai întors viu, şi deci scenele de pe columnă au fost sculptate după indicaţiile şi subt directa sa supraveghere, cred că ne putem întemeia în foarte mare măsură pe reprezentările columnei pentru a reconstitui evenimentele care s'au petrecut în timpul celor două răsboaie dacice, pe care le-a condus sau la care a asistat Trajan, şi în special evenimentele mai importante. — Şi aceasta deoarece este inadmisibil ca Trajan să fi lăsat să se sculpteze scene fanteziste pe un monument atât de majestos şi pe care l-a ridicat cu imense greutăţi, spre a-i servi de mormânt, şi spre a comemora faptele de arme pe care le-a săvârşit în cursul celor două răsboaie dacice.

Scena No. 75 de pe columnă reprezintă actul supunerii Dacilor subt poala unei cetăţi.

Având în vedere importanţa extraordinară a acestui eveniment, care încunună 2-3 ani de sforţări, şi mai ales pentrucă se cunoştea

precis şi sigur locul în care s'a petrecut, trebue să admitem că scena a fost executată cu o grije deosebită şi deci cât mai apropiată de realitate.

Toţi archeologii şi istoricii interpretatori ai columnei, afară de Davies sunt unanimi în a recunoaşte, că cetatea subt poala căreia se petrece acest eveniment este Sarmizeg, desigur cea dacică, deoarece cea romană nu luase însă fiinţă.

Nu cunosc motivele pentru care Davies nu recunoaşte Sarmiz. în cetatea din scena 75, deoarece lucrarea acestui istoric, ca şi ale tutulor istoricilor englezi carii s'au ocupat de răsboaele lui Trajan cu Dacii, nu le-am găsit în biblioteca Academiei Române, deşi le-am căutat cu insistenţă împreună cu domnii funcţionari de acolo. Dar oricare ar fi aceste motive, îmi este suficient că Paribeni nu-i împărtăşeşte părerea, ba încă afirmă că Davies o susţine „a torto", adică pe nedrept şi încâlcit.

Astfel fiind să procedăm la compararea cetăţii reprezentată în scena 75 de pe columnă, şi subt poala căreia se petrece actul supunerii Dacilor, — cu cetatea de pe dealurile de la Subcetate, spre a vedea dacă poate să fie una şi aceiaş.

De sigur că nu vom putea face comparaţia decât cu ce a mai rămas din această cetate, şi anume:

— cu terenul pe care este aşezată;

— cu aşezarea perimetrului pe teren;

— şi cu locul porţilor care se cunosc.

Dela prima privire a scenei panoramice No. 75 de pe columnă se vede că cetatea Sarmisegethusei era aşezată pe un teren înclinat de la dreapta la stânga, cum privim scena, adică dinspre Răsărit spre Apus, aşa cum se vede şi pe hartă şi pe schiţa panoramică a circumvalaţiei de la Subcetate, pe care am întocmit-o. — şi ceia ce este mai surprinzător, latura de Sud a acestei circumvalaţii dinspre Valea Barandului, latură subt care eu cred că s'a petrecut actul supunerii Dacilor, are aproape aceiaşi înclinare cu latura cetăţii reprezentată în scena 75 de pe columnă, şi anume cam 1/4,5 sau 13 grade.

Iată şi poarta, care se vede în colţul din stânga jos al cetăţii de pe columnă, o găsim în colţul de jos dinspre Sud-Vest al circumvalaţiei de la Subcetate, ba încă şi cu fronton dublu, care aminteşte apărarea pilon din mijlocul porţii de pe teren.

Cele două porţi, care se văd pe columnă proectate în latura subt care se petrece actul supunerii, probabil să se fi găsit pe latura de Sud a circumvalaţiei de la Subcetate, dar acum nu se mai văd, din cauză că această latură este aproape disparentă pe teren. Şi mă gândesc, dacă nu cumva această latură fiind construită din zid de piatră, după cum am spus, zidul, prin dărâmare, să fi umplut şi să fi făcut să dispară urmele acestor porţi.

Şi terenul se potriveşte:

— Dealul pe care este aşezată partea de sus a zidului cetăţii, este dealul cota 440, care serveşte de etaj superior al cetăţii.

— Iar înălțimea cu vârful retezat (platou) din dreapta scenei 75 de pe columnă, despărțită printr'o șea de înălțimea pe care este așezată cetatea, reprezintă cred cu multă apropiere platoul cota 438, adică compartimentul din colțul nord-estic al masivului deluros triunghiular, — și ca siluetă, și ca așezare, și ca poziție pe teren.

Identificând și localizând asfel scena 75 de pe columnă, cred că actul supunerii Dacilor s'a petrecut subt poala laturei de Sud a cetății Sarmiz., în partea de mijloc a vălcelușei Barandului, care se prezintă subt forma unei pajiști, așezată, largă de 80 - 200 m. și lungă de circa 700 m., adică în suprafață de 100.000 mp., putând încăpea întreg actul-paradă al supunerii reprezentat pe columnă.

Și mai este o concluzie de tras din scena 75, și anume: dacă cetatea reprezentată în această scenă este în adevăr Sarmiz., *și eu cred împreună cu toți interpretatorii columnei că ea este*; — și dacă această scenă panoramică reprezintă cât se poate de exact înfățișarea Sarmisegethusei, — și eu cred că o reprezintă exact pentru motivele pe care le-am expus mai 'nainte; — și cum *cetatea reprezentată în această scenă (75) nu are nici pe departe asemănare cu cetățile de la Costești, Piatra Roșie și Grădiștea Muncelului, care toate sunt construite pe mameloane-pinteni, nu pe coaste înclinate ca cea de pe columnă; — subt formă de incinte rotunde sau elipsoidale, triple și chiar încincite, cum este cazul cu cea de la Piatra Roșie, — nu simple și dreptunghiulare, — orizontale, — da orizontale, și nu înclinate; — concentrice și etajate, — adică cu totul altfel, și ca sistem de fortificație, și ca tecnică și ca înfățișare decât cetatea din scena 75 de pe columnă, — rezultă că nici una din aceste trei cetăți, sau altele asemenea care se vor mai găsi în Munții Sebeșului, nu a putut să fie Sarmiz. Basileion, capitala Regelui Decebal*, după cum a început să se creadă, de când s'a constatat că Sarmiz. Dacică nu s'a găsit la Grădiștea H. — aceste cetăți rămânând să reprezinte palate întărite ale șefilor de triburi dacice, — principi daci, — așa cum s'a pronunțat V. Pârvan.

Deci putem afirmà că *dacă sculpturile de pe Columna lui Trajan reprezintă cât de puțin ceva real*, și dacă cetatea din scena 75 reprezintă Sarmizegethusa Dacică, așa cum cred toți archeologii, atunci Cetatea Sarmiz. Dacică s'a găsit pe dealurile de la Subcetate și în nici un caz în una din cele trei Cetăți din Munții Sebeșului.

Și în fine Cichorius, care a interpretat scenele de pe columnă comparându-le cu terenul, acest archeolog, fără să-și închipue că Sarmiz. Dacică s'a găsit pe dealurile de la Subcetate, a identificat și a localizat scena 74, adică scena care se găsește pe Columnă imediat înaintea scenei 75, cu stațiunea de ape minerale de la Adaquas, care după cum arătai, se găsește aci în imediata apropiere a dealului de la Subcetate, întărind în mod indirect presupunerea mea.

Dintre argumentele în număr de 12, pe care le-am expus, pentru mine, cele mai puternice rămân tot cele de ordin militar geografic și topografic, celelalte constituind numai verificări, prin care eu am putut dovedi că ceia ce a văzut ochiul meu de militar, geograf și topograf, a fost văzut bine.

Și acum, vă rog, să-mi dați voe să sfârșesc reînoind apelul pe care l-am făcut către istorici în prefața lucrării mele intitulată *„Luptele lui Mihai-Viteazul cu Polonii"*, pe care am publicat-o acum 34 de ani, pe când eram abia sublocotenent, și anume: „Și nu mă opresc a preconiză o conlucrare a istoricului cu militarul numai pentru reconstituirea faptelor propriu zise și a organizației noastre militare, ci istoricul trebue să caute alianța militarului pentru luminarea întregului nostru trecut".

După terminarea expunerii au luat cuvântul:

D-l Prof. G. Cantacuzino, care a afirmat că nu crede că stațiunea Sarmategte a T. Peut. reprezintă Sarmizegethusa, nici cea dacică, nici cea romană, ci o altă localitate. Dar admite că această localitate (Sarmategte) a putut să se găsească la Subcetate, unde nu crede însă că s'a găsit Sarmiz. Dacică.

D-l Prof. Tudor arată că din săpăturile făcute în anii 1937 și 1939 nu s'a putut dovedi că la Subcetate s'a găsit Sarmiz. Dacică, ci numai o săracă stațiune preistorică; iar argumentele aduse de mine nu pot dovedi că acolo s'a găsit S.-Dac., care d-sa crede că s'a găsit în M-ții Sebeșului, având în vedere textul lui Dio Cassius, care spune că Trajan a ajuns la Sarmiz. ocupând munții întăriți cu ziduri.

D-l Prof. Berciu arată că în urma săpăturilor făcute s'a dovedit că la Subcetate s'a găsit în adevăr o cetate caracterizată dacică cu valul făcut din pământ bătut între două rânduri de palisade distanțate la 4 m., iar în ce privește ceramica, cea găsită pe înălțimea Măgura (cota 438) este mai veche și datează cam din anul 1800 în d. Chr., iar cea găsită în interiorul cetății, este mai nouă și poate fi datată de prin anii 400-350 în d. Chr., adică înainte de invazia Celților. Nu crede însă că aci s'a găsit Sarm. Dac., ci o cetate ca multe altele din cuprinsul Daciei, dintre care un număr însemnat se găsesc așezate pe teren închinat ca și cetatea de pe dealurile de la Subcetate.

La aceste obiecții am răspuns:

1) Numele de Sarmategte este identificat de toți archeologii drept Sarmizegethusa, fie cea dacică, fie cea romană; și dacă nu ar fi, nici una nici cealaltă, ar însemnă că amândouă aceste localități ar fi fost excluse din T. Peut., ceia ce nu pare admisibil.

2) Dacă D-l Prof. G. Cant. admite ca stațiunea Sarmategte a T. Peut., conform distanțelor arătate în aceste tabele, s'a putut localiză la Subcetate, este posibil ca Sarm. Dac. să se fi putut găsi aci.

3) Faptul că s'a constatat că pe dealurile de la Subcetate se găsește o cetate dacică caracterizată, constitue un pas înainte în sensul recunoașterii propunerii mele.

4) Faptul că aci s'a găsit ceramică datată din anii 400-350, și chiar din anul 1800 în d. Chr., dovedește odată mai mult că așezarea este dacică, deoarece V. Pârvan a afirmat că Dacii s'au stabilit în Dacia cel mai de vreme începând din anul 1800 în d. Chr.

5) Sărăcia ceramică nu poate constitui o dovadă contra părerii că aci s'a găsit Sarmiz. Dac., dacă ne gândim la traiul simplu pe care îl duceau Geții pe timpul lui Dromichaites (a 300 în d. Chr.).

6) Deşi sunt şi alte cetăţi dacice în ţară aşezate pe teren înclinat şi care ar puteà să fie identificate cu cetatea din sc. 75 de pe Columnă, cetate care este considerată de toţi archeologii ca fiind Sarm. Dac., totuşi eu o identific cu cetatea dela Subcetate, deoarece scena 75 este penultima scenă a răsboiului întâiu dacic, care răsboiu s'a sfârşit prin ajungerea armatei romane în faţa Sarmizegethusei; şi această cetate se găseşte aşezată în mijlocul Câmpiei Haţegului, *adică în centrul bastionului, în limitele căruia Decebal a concentrat toate mijloacele de rezistenţă pe care le-a opus Romanilor în cursul primului răsboiu dacic, şi prin căderea căruia acest prim răsboiu a luat sfârşit.*

şi 7) Din descrierea lui Dio Cassius rezultă că *Trajan a ajuns în faţa Sarmizegethusei după ce a cucerit munţii întăriţi cu ziduri,* [1]) carii de fapt sunt M-ţii Sebeşului, căci în adevăr pe aci a pătruns în cele din urmă Trajan în Câmpia Haţegului, — *iar nu că a găsit Sarmizegethusa în aceşti munţi.*

Dealtfel o *capitală de ţară* nu a putut să se găsească pe un munte înalt de 1250 m. care nu este locuit nici acum, şi nu a putut să fie locuit nici pe timpul Dacilor, cum este Grădiştea Muncelului, unde se crede că s'a găsit Sarmiz. Dacică; fără să mai vorbim că cetăţile din M-ţii Sebeşului sunt construite, după cum am arătat, cu o technică cu totul alta decât cetatea reprezentată în scena 75, care este considerată drept Sarm. Dacică. Şi având în vedere că pe Col. lui Tr. nu se găseşte reprezentată nici o cetate dacică cu înfăţişarea celor trei cetăţi din M-ţii Sebeşului, *adică cu incinte rotunde, multiple, concentrice şi etajate,* — şi cred că dacă Trajan, sau colaboratorii săi ar fi văzut şi atacat vreuna din aceste cetăţi, sau vreuna la fel cu ele, nu ar fi lipsit să le nemurească pe columna sa, — zic, sânt de părere că trebue să ne gândim, dacă aceste cetăţi sunt în adevăr de origină dacică sau de altă origină; — căci eu nu cred că Trajan a permis să se reprezinte pe columnă lucruri care nu au fost în realitate, mai ales când vedem că sclupturile sunt executate cu foarte multă atenţie şi migală, şi în special cu o nesăfârşită varietate de scene şi aspecte, adică ne fiind nimic poetizat sau simbolizat.

[1]) „Urcându-se mereu pe înălţimi, luând colinele una după alta cu mari pericole, ajunge la capitala Dacilor".

Tip. „Presa Noastră" — Ploeşti

SARMIZEGETHUSA

Unde cred că s'a găsit în adevăr, întemeiat pe consideraţiuni
— militare,
— geografice,
— topografice
— şi fortificaţiuni găsite pe teren.

de

Colonel ZAGORIŢ CONSTANTIN

Cu 4 hărţi anexe

1937

Ploeşti, Tip. „Concurenţa" V. Dumitrescu, B-dul Ferdinand 52

SARMIZEGETHUSA

Unde cred că s'a gasit în adevăr,
întemeiat pe consideraţiuni
— militare,
— geografice,
— topografice
— şi fortificaţiuni găsite pe teren.

de

Colonel ZAGORIŢ CONSTANTIN

Cu 4 hărţi anexe

1937

Ploeşti, Tip. „Concurenţa" V. Dumitrescu, B-dul Ferdinand 52

INTRODUCERE

La un moment m'am gândit că cele expuse în publicația de față să le comunic unuia sau mai multora dintre istoricii și archeologii noștri cercetători pe teren. Dar textul luând o extindere mai mare decât m'am gândit și ne știind pe cine să aleg spre a ajunge la ținta pe care mi-am propus-o, și anume de a provocà o discuțiune cât mai largă și cât mai repede asupra chestiunii locului în care s'a găsit așezată Sarmizegetusa, m'am decis în cele din urmă să fac această publicațiune.

Colonel ZAGORIȚ CONSTANTIN

I

Pentru a prezentà cât mai clar şi mai convingător motivele care m'au făcut să cred că Cetatea Sarmizegetusa s'a găsit aşezată pe masivul triunghiular deluros de la răsărit şi din imediata apropiere a orăşelului Haţeg, — am găsit cu cale să arăt poziţia locului precum şi aşezarea strategică şi tactică a acestei cetăţi prin cât mai multe *hărţi*; şi de aceia am anexat lucrării de faţă 4 hărţi de diferite scări şi cuprinzând din ce în ce mai multe detalii.

Dealtfel arătarea pe o hartă, chiar rudimentar executată, este oricând mai preferabilă unei descrieri textuale.

II

Din întâmplare locul în care eu cred că s'a găsit Sarmizegetusa nu a fost indicat şi nici chiar bănuit de nimeni că a servit de aşezare pentru capitala Regelui Decebal şi în care acest mare rege dac şi-a pus nădejdea apărării de ultimă extremitate a ţării sale şi a scaunului său.

Când am comunicat unora dintre cunoscuţi convingerea pe care mi-am format-o în acest sens, cei mai mulţi dintre ei s'au arătat îndoiţi de temeinicia afirmaţiunii mele, şi mi-au pus întrebarea: „cum se face că un loc atât de minunat ca poziţie şi aşezare să nu fie bănuit că adăposteşte rămăşiţele capitalei Daciei şi să nu fie cercetat de către archeologii noştri cari au răscolit atâta timp Dobrogea, diferitele aşezări preistorice din Muntenia şi Moldova, şi au desgropat în bună parte Ulpia-Traiana-Augusta, prima capitală a Daciei Romane, care se găseşte numai la vre-o 20 de kilometri la Apus de acest loc?"

Şi unde mai punem că în imediata apropiere a minunatului masiv deluros se găsesc:

— satul Varalja, Orlja, Orlea Sub-Cetate;

— staţia de cale ferată Varalja, Sub-Cetate;

— vârful Orlja, Orlea, pe care se află ruinele unui turn de observaţie, medieval;

— precum şi satul Varalja-Bogdo-falva,—româneşte Orlea, care toate arată că 'n apropierea lor s'a aflat în trecut o cetate.

Mai ales numele satului Sub-Cetate, dela care şi-a luat numele şi staţia cu acelaş nume şi care se găseşte subt poala masivului deluros cu pricina, arată cu totul bătător la ochi că pe dealul din apropiere trebue că s'a găsit cândva zidită o cetate.

„Sigur, Domnule Colonel, mi-a spus Invăţătorul Florescu din satul Sub-Cetate, nici că se putea altfel; satul nostru poartă acest nume din cauză că pe dealul de alături a fost în trecut zidită o cetate adevărată; şi nu din cauza ruinii de turn care se găseşte pe vârful Orlea de deasupra gării Sub-Cetate; că doar turnul nu-i cetate; şi Românii, cari au dat numele satului, au ştiut să deosebească o cetate de un turn de pază".

Iar tânărul sătean care în timpul cercetărilor ultime ne-a purtat bagajele şi alimentele şi care de la un timp pierduse nădejdea că vom găsi ceva, când a văzut cu ochii săi urmele temeliei zidurilor şi şanţurilor cetăţii a exclamat cu un sentiment de uşurare: „bine că o găsirăm domnule, şi nu venirăm degeaba! Deacum şi satul nostru o să fie renumit, o să se mărească, că,— de! nu este lucru puţin să se afle în poala dealului pe care Decebal şi-a aşezat capitala lui. Şi noi, ca nişte orbi, nici nu am bănuit de asta; şi a trebuit să vi d-tale tocmai de la Ploeşti să ne arăţi pe ce pământ trăim. Şi de aci încolo au să vină şi în sat la noi domni să sape ca şi la Grădişte (Varhely,—Ulpia-Traiana-Augusta), au să facă şi la noi muzeu; avem să găsim şi noi de lucru mai mult; şi aşa are să se ridice satul".

„Am găsit eu pe dealul de la Miază-Noapte de sat cioburi groase de oale mari, care nu-s de oameni de-ai noştri, dar nu mi-am dat seama că ce să fie; acuma văd şi eu că sunt de la Daci.

Şi astfel, deşi au existat arătări, că pe dealul de la Apus de satul Sub-Cetate trebuia să se găsească ceva mai mult decât o ruină de turn, totuşi nu s'a bănuit şi nu s'a căutat aci niciodată nimic.

Şi toată vina o poartă numai acel colţ de turn; pentrucă oridecâteori şi pe oricâţi săteni i-am întrebat, că de ce satul şi gara poartă numele de Sub-Cetate, toţi în mod uniform mi-au răspuns că din cauza turnului care se află pe dealul de deasupra gării. Iar când le-am spus că un turn nu poate fi numit cetate, ei mi-au răspuns: „apoi să vezi, domnule, turnul nu este numai turn ci are şi hulă săpată înăuntru în jos în stânca de piatră". Şi oamenii, fie simpli escursionişti, fie cercetători, s'au mulţumit cu acest răspuns, şi au plecat fără să mai facă vre-o cercetare.

III

In anul 1920, cu ocazia unei călătorii de instrucţie condusă de Domnul General Dănilă Papp, pe atunci Comandant al Divizlei a 18-a, am făcut o recunoaştere tactico-topografică şi a terenului din jurul Haţegului. Mergând cu grupul de ofiţeri, de la cota 395 de pe şoseaua Haţegului, spre vârful cota 519 şi spre ruina de turn de pe vârful Orlja, adică pe linia de despărţire a apelor, şi bănuind că acest deal ascunde ceva, am parcurs drumul cu oare care grije. Intr'adevăr ajungând în vârful de la Nord de litera V. din cuvântul Varalja, am descoperit colţul de Nord-Est al cetăţii; şi de acolo am continuat drumul dealungul laturei ei de Est, identificând-o ca latura unei cetăţi.

Neputând părăsi grupul de ofiţeri spre a cercetà întreg perimetrul cetăţii, ne-am îndreptat cu toţii spre ruina turnului de pe vârful Orlja, trecând valea Barandului şi conturând pe la Răsărit vârful cota 519.

In acest drum, cam prin dreptul ţifrei 2 din numărul 297 am dat de un crâmpeiu de lucrare de pământ având şanţul înspre Nord iar parapetul înspre Sud, adică fiind orientată cu faţa spre cetate. Am apreciat această lucrare ca fiind o lucrare de asediu (contra-valaţie) făcută de către atacatorii cetăţii, respectiv de către Romani.

In anul 1922 vizitând fortăreaţa dela Deva, şi cu această ocazie vizitând şi muzeul oraşului, în convorbirea pe care am avut-o cu directorul acestui muzeu, mi-am exprimat faţă de dânsul părerea că în masivul deluros triunghiular de la Est de orăşelul Haţeg se găsesc rămăşiţele Cetăţii Sarmizegetusa. Dânsul însă nu a împărtăşit această părere, şi a susţinut în mod ferm că Sarmi-

zegetuza s'a găsit pe locul pe care a fost clădit oraşul roman Ulpia-Traiana-Augusta,—iar în cazul când nu se va fi găsti acolo, a fost, sau la Grădiştea Muncelului din Munţii Sebeşului, sau poate pe Dealul Uroiului (Arany) de pe dreapta Mureşului, în faţa gurii Râului Streiul.

Socotind că sunt motive puternice archeologice care militează către aceste păreri,—şi neavând nici timpul de a face o nouă cercetare pe teren, am renunţat de a mă mai ocupà de această chestiune.

Din citirea scrierilor mai noi istorice văzând că există îndoială asupra locului în care s'a găsit Cetatea Sarmizegetusa, am găsit că este bine să reiau chestiunea aşezării acestei cetăţi, făcând şi o cercetare mai serioasă pe teren.

Cu ocazia călătoriei de instrucţie din anul 1920 am vizitat şi localitatea Grădiştea (Varhegy). Acolo se făcuse săpături şi se desgropase arena oraşului roman Ulpia-Traiana-Augusta.

Privind situaţia locului pe care se află zidit acest oraş, care se crede că a fost zidit pe ruinele Sarmizegetusei, am observat că acolo nu se găseşte nici una din formele de teren pe care Dacii le alegeau spre a-şi construi cetăţile; ba din contră terenul pe care se află ruinele oraşului roman este absolut deschis; ba chiar aproape şes. Şi de aci am tras concluzia încă de atunci că Sarmizegetusa nu a putut să se găsească acolo.

IV

Reluând acum chestiunea şi privind pe hartă locul pe care se găsesc ruinele Ulpiei-Traian-Auguste se observă următoarele:

1) Acest oraş a fost zidit la eşirea de Răsărit din defileul Porţei de Fer Transilvane la o bună depărtare de eşirea acestui defileu, adică după ce defileul se lărgeşte mult.

2) Fiind sigur că Traian a pătruns în Ardeal prin acest defileu, atât în primul răsboiu, cât şi în cel de al doilea răsboiu contra Dacilor, este probabil că oraşul Ulpia-Traiana-Augusta a fost zidit pe locul primului lagăr construit de Armata Romană după eşirea din defileu, şi prin care protejà operaţiunile armatei la Răsărit de defileu.

3) In acest loc nu a putut să se găsească Sarmizegetusa cu cetatea ei, deoarece;

a) După cum am spus mai sus, nici una din formele de teren ajutătoare pe care Dacii le alegeau cu atâta artă pentru aşezarea şi construirea cetăţilor lor, nu se găseşte pe locul pe care a fost construit oraşul Ulpia-Traiana-Augusta; ci aci terenul este absolut deschis; ba ceva mai mult, în acest loc şi în împrejurimile sale apropiate nu se găseşte nici cel puţin o linie de teren (vale, mal sau creastă) pe care Dacii să-şi fi putut rezemà o linie de luptă cu faţa înspre Vest dincotro înaintau Romanii, Şi noi ştim că nici o cetate dacică nu se găseşte construită în câmp liber şi pe fundul văilor, după cum obişnuiau Romanii să-şi construiască castrele şi castelele lor.

b) Munţii dela Nord şi Sud de Ulpia-Traiana-Augusta, precum şi liniile generale (crestele şi văile) ale acestor munţi, caşi comunicaţiile pe care aceşti munţi le deschid, privind dinspre Apus, au poziţii şi direcţii învăluitoare faţă de acest oraş; şi de aceia cred că Dacii, cari se distingeau printr'un simţ foarte pronunţat al folosirii terenului, nu puteau să facă greşeala de a aşeza o cetate în acest punct, care ar fi căzut de la sine după căderea apărării din defileul Porţii-de-Fer-Transilvane.

c) Nu se aşează o capitală de ţară la eşirea dinapoi a unui defileu la frontieră; şi oricât de nepricepuţi ar fi fost conducătorii Dacilor din punct de vedere militar, nu-i cred capabili să fi făcut o asemenea greşeală.

d) Dacă Sarmizegetusa ar fi fost aşezată pe locul unde Romanii au clădit Ulpia-Traiana-Augusta, un atac îndreptat de Romani pe Valea Jiului spre Haţeg, ar fi căzut în spatele cetăţii şi ar fi tăiat-o de restul ţării.

e) Mergând pe teren şi cercetând, atât resturile rezultate din săpături, cât şi obiectele expuse în muzeul localităţii Grădişte, am constatat că printre acestea nu se găseşte nici un obiect de provenienţă dacică, ci totul este pur romam.

f) Părerea că tot aci s'a găsit şi Sarmizegetusa, părere întemeiată pe faptul că ruinele Ulpiei-Traiane-Auguste s'ar fi întinzând pe o suprafaţă mare de teren, — peste circa 5 sate, — ştiut fiind că Romanii obişnuiau să construiască restrâns,—nu poate să fie susţinută, deoarece ruinele nu se întind în mod continuu pe o suprafaţă atât de mare, ci în afară de ruinile foarte condensate din cuprinsul comunei Grădişte (Varhegy) nu se mai găsesc ruine decât în câteva locuri în satele deprinprejur şi în grupe restrânse

de câteva clădiri, care sunt probabil case sau ferme izolate de proveniență sigur romană.

Aşa că eu cred că în zadar se susţine părerea că „Colonia Dacica" la început, şi apoi Ulpia-Traiana-Augusta, a fost construită pe locul Sarmizegetusei.

Insăşi inscripţia care dă numele capitalei Daciei Romane COL(ONIA)—ULP(IA)—TRAIA(NA)—AUG(USTA)—DAC(ICA)—SARM(IZEGETUSA), cred că poate să fie înţeleasă şi în sensul că oraşul roman a fost aşezat nu chiar pe locul Sarmizegetusei, ci în apropiere, dacă nu chiar în Câmpia Haţegului, care va fi purtat atunci în întregime numele de Sarmizegetusa, după cum în prezent această câmpie poartă numele de Ţara Haţegului alături de orăşelul Haţeg din cuprinsul său, şi alături de Munţii Haţegului cari mărginesc această câmpie spre Miază-Zi.

Mai departe, cred că Sarmizegetusa nu s'a găsit nici la Cetăţuia Grădiştea Muncelului, nici la Costeşti, nici la Piatra sau Pietrile Roşii, nici la Luncani, toate în Munţii Sebeşului şi nic pe Dealul Uroiul, şi în nici una din cetăţile similare de care este plină Dacia, deoarece:

1) Toate aceste locuri fortificate au un perimetru restrâns, şi deci nu ar fi putut adăposti o armată care încercă o rezistenţă ca aceia pe care a făcut-o Decebal în Sarmizegetusa.

2) Sunt prea retrase şi deci nepotrivite pentru a servi drept capitală a unui stat mare ca statul dacic şi a unui rege mare ca Decebal, pe care nu mi-l pot închipui că şi-a putut alege o capitală ascunsă în care să se retragă ca un fugar.

3) Şi apoi, dacă una dintre aceste cetăţi a servit de capitală a Daciei, se naşte întrebarea : care din ele este Sarmizegetuza cea adevărată, deoarece:

— toate sunt cam de aceiaşi mărime;

— poziţiile lor în majoritate sunt cam la fel de retrase faţă de văile mari care sunt arterele de viaţă ale ţării;

— iar terenul pe care sunt aşezate este la fel şi deci caracterul apărării lor identic.

De aceia cred că nici una din aceste cetăţui nu a servit de capitală a Daciei subt Regele Decebal, adică nu a fost Sarmizegetusa; ci am convingerea că toate aceste cetăţui, ca multe altele după cum am spus, serveau de refugiu:

— când ţara era atacată prin surprindere de către neamurile barbare care roiau în jurul Daciei şi deci când armata nu era în măsură de a se adună şi a eşi în întâmpinarea duşmanului;

— când armata ţării se retrăgea înfrântă şi risipită, şi fiecare trib se ducea să-şi apere căminele proprii;

— sau când triburile se luptau între ele.

S'a afirmat că micile cetăţui care se găsesc în număr destul de însemnat în Munţii Sebeşului, închideau trecerile peste aceşti munţi dinspre Câmpia Dunării în Ardeal.

Poate unele, în nici un caz însă nu îndeplineau toate această misiune, ci serveau, după cum am spus, în primul rând ca cetăţui de refugiu. In una din aceste cetăţui cred că s'a retras Decebal după căderea Sarmizegetusei.

Asupra acestei chestiuni voiu reveni în capitolele următoare.

V

Fiind înlăturată posibilitatea aşezării Sarmizegetusei atât la Grădiştea-Varhegy (Ulp.-Tr.-Aug.) cât şi în cetăţuile mărunte din Munţii Sebeşului şi V. Mureşului, ne îndreptăm pe încetul către locul unde eu socotesc că în adevăr a fost zidită Sarmizegetusa şi care are o poziţie intermediară între aceste puncte; şi anume către masivul deluros triunghiular dintre orăşelul Haţeg şi satul Sub-Cetate, şi care se prezintă din toate punctele de vedere în cele mai bune condiţiuni pentru a primi aşezarea capitalei Statului Dacic şi a Regelui Decebal.

Acest masiv deluros după cum se poate vedea cu uşurinţă pe hărţile anexate lucrării

— se află aşezat:

— la răscrucea celor 3 drumuri mari care vin:

— întâiul din Banat prin Poarta de Fer Transilvană;

— al doilea din Oltenia prin pasurile Văii Jiului şi pe valea Streiului superior;

— şi al treilea din Ardeal şi din Câmpia Tisei pe Valea Mureşului şi Valea Streiului inferior.

— şi la locul unde Câmpia Ţării Haţegului şi Valea Streiului este strânsă în defileul Sub-Cetate—Bucium, defileu format

de acest masiv triunghiular şi extremitatea vestică a Munţilor Sebeşului.

Tot către acest punct se îndreaptă drumurile şi potecile de munte care coboară pe creste şi pe văi Munţii Ruska, Munţii Sebeşului şi Munţii Haţegului şi în special:

— poteca culmei Ţarcul—Baciul-Petrii, care vine din valea superioară a Timişului;

— poteca culmei Ruska-Haţeg;

— şi poteca care adună potecile crestelor Munţilor Sebeşului, Paringului şi Pläineştilor, şi coboară prin Vârful lui Petru, Vârful Surian, Dealul Negru pe la Sud de Grădiştea Muncelului spre Haţeg.

Adică rezumă funcţiunea strategică a întregii regiuni care cuprinde Munţii Sebeşului, Munţii Apuseni, Munţii Ruskăi şi Munţii Haţeg-Vulcan, funcţiune strategică atât de fericit exprimată de către Domnul General Iannescu, eminentul nostru geograf militar, în lucrarea sa „Geografia Militară a Olteniei şi Banatului" şi care vorbind de Şesul Haţegului spune următoarele:

„In timpul Dacilor situaţia lui (a Şesului Haţegului) înaintată către Banat îl apropia de Dunăre fără a-i pierde nici protecţia munţilor, nici a-i compromite legătura cu interiorul Transilvaniei, făcând oarecum din acest şes o bază ofensivă a Dacilor contra Panoniei",

apreciere care se potriveşte tot atât de bine şi masivului deluros triunghiular pe care eu cred că a fost aşezată Sarmizegetusa; în plus că acest masiv deluros închide sau asigură legătura Ţării Haţegului cu Valea Mureşului şi cu Ardealul prin Valea Streiului inferior.

Oricine este cât de puţin versat cu consultarea hărţilor şi citirea formelor terenului pe o planşe topografică, poate vedea relieful interesant al masivului deluros triunghiular dintre orăşelul Haţeg şi satul Sub-Cetate, privind hărţile anexe şi în special planşa în haşuri la scara $^1/_{20\cdot000}$.

Suprafaţa întregului masiv triunghiular este de circa 370 hectare, sau 3.700.000 m.p. ceace revine camo treime din suprafaţa clădită a Oraşului Ploeşti, şi îndoit mai mare decât suprafaţa târguşorului Haţeg de alături; şi deci ar putea primi cu uşurinţă o armată de circa 100.000 oameni atât cât probabil i-a mai rămas lui Decebal spre a-şi apăra capitala.

Inălţimea sa medie faţă de şesul dinprejur este de 100 m., având culminaţii de peste 100 m. în limitele curbelor închise, de 400 m. Punctul cota 519 este cel mai înalt, — 219 m.,— şi domină întregul masiv.

Masivul având perimetrul restrâns şi altitudinea relativ pronunţată, toate pantele sunt în genere iuţi.

Cu deosebire sunt iuţi şi chiar inaccesibile pantele cu care masivul se termină asupra şesului dinprejur; în special laturile dinspre Est şi Vest sunt cu totul inaccesibile; şi prin aceste laturi nu se poate pătrunde decât pe vălceluşele care coboară masivul spre Pârâul Farcadinului şi spre Râul Streiul; dar şi pe aceste vălceluşe este greu de suit fiind strîmte şi putând să fie bătute cu uşurinţă chiar cu pietre de pe înălţimile laterale în caz când un atac ar căuta să pătrundă în sus pe ele.

Numai pe Valea Pleşiţei se poate pătrunde mai uşor în interiorul masivului; dar şi intrarea pe această vale se putea apără cu uşurinţă de pe înălţimile laterale.

Latura de Nord a masivului este departe de a fi inaccesibilă; dar având flancurile rezemate pe creasta cota 395 şi în special pe platoul cota 438, şi cu uşoare apărări accesorii (palisade de lemn) permiteà o rezistenţă destul de eficace.

In acest fel întregul masiv, tare şi prin relieful său izolat, se prezintă din punctul de vedere al apărării în condiţiuni splendide pentru timpurile de atunci, în special faţă de atacuri dinspre Vest şi Est, în care situaţie apărarea putea primi ajutor sau să se retragă cu uşurinţă spre Nord.

Dacă studiem cu atenţie planşa sc. $^1/_{20\cdot000}$ observăm că relieful acestui masiv deluros este împărţit în 4 compartimente:

— întâiul compartiment îl formează platoul cota 438 despărţit de restul masivului prin Valea Pleşiţei;

— al doilea compartiment îl formează dealul cota 395 împreună cu cele 2 vârfuri închise în curbele de 400 m.;

— al treilea compartiment îl formează vârful de Sud al masivului triunghiular, şi anume dealul cota 519, despărţit de corpul masivului prin vâlceluşa Barandului;

— şi al patrulea compartiment îl formează creasta deluroasă, al cărui creştet este închis de curba largă de nivel de 400 m., limitată la Sud de Vălceaua Barandului, la Nord Est de Valea Ple-

şiţei, la Nord Vest de dealul cota 395, iar la Apus de câmpia dinspre Orăşelul Haţeg.

Fiecare din aceste 4 compartimente:

— se poate apăra în parte după căderea celorlalte trei;

— fiecare în parte formează câte un punct de sprijin pe care se rezemă apărarea întregului masiv;

— primele 3 compartimente (platoul cota 438, — dealul cota 519, şi dealul cota 395) apără compartimentul al patrulea, care prin poziţia sa constitue un compartiment central, adică inima întregului masiv deluros.

Relieful masivului deluros este brăzdat de mai multe vălceluşe. Două dintre acestea sunt mai mari şi deci prezintă o importanţă deosebită pentru viaţa acestui masiv.

Prima este V. Barandului, iar a doua este V. Pleşiţei.

Valea Barandului, strimtă în partea ei inferioară este destul de largă în partea ei mijlocie şi în partea ei superioară.

Iar Valea Pleşiţei este mai largă mai aşezată şi arabilă.

Ambele aceste două văi oferă celor ce apără masivul acesta deluros 2 pieţe de arme cu teren aşezat şi adăpost contra vânturilor care în acest loc sunt foarte puternice şi reci aproape în tot cursul anului.

Acest masiv posedă două isvoare:

— unul în valea mijlocie a Barandului;

— şi al doilea, care este mai puternic şi cu mai multe surse, în Valea Pleşiţei.

Cred că săpând se poate da de apă şi în valea superioară a Barandului în interiorul cetăţii.

Aşa că şi din acest punct de vedere Cetatea Sarmizegetusei era asigurată în caz de asediu fără să mai vorbim de apele Râurilor Streiu şi Farcadin carii curg prin poala sa.

Toate acestea consideraţiuni fac din acest masiv deluros un loc de apărare splendid pentru timpurile de atunci.

Folosind acest masiv deluros armata dacă nu era obligată să facă numai o apărare pasivă, adică să-i servească numai ca un loc de refugiu, ci armata dacă rezemată pe acest masiv putea să lupte şi în câmpie:

— închizând Valea Streiului fie contra unui atac dinspre Nord dinspre Valea Mureşului, fie contra unui atac dinspre Sud, dinspre Oltenia, rezemând un flanc al frontului armatei pe acest masiv, iar celalt flanc pe înălţimile cu care Munţii Sebeşului se termină asupra Văii Streiului;

— luptând cu faţa la Vest contra unui atac dinspre Poarta de Fier Transilvană, rezemând flancul drept pe acest masiv deluros, iar flancul stâng pe Dealul Poenii de la Sud;

— luptând în retragere dinspre Vest pe creasta deluroasă de la Nord de Pârâul Farcadin, fie spre a intra în cetate, fie spre a duce lupta mai departe în câmp deschis rezemând flancul stâng pe cetate;

— armata dacă, după retragerea în cetate nu era expusă a fi încercuită şi fără speranţă de eşire, cum s'ar fi prezentat cazul în apărarea cetăţuilor de pe Dealul Uroiul sau la Grădiştea Muncelului, ci putea să facă eşiri, fie pe vâlcelele care coboară din cetate, fie pe latura de Nord a masivului deluros, cum dealtfel ştim că a făcut Decebal, când a văzut că Sarmizegetusa va cădea.

Adică acest masiv deluros prezentà pedeoparte caracterele castrelor romane care de obiceiu erau aşezate pe văi, şi serveau şi pentru apărare şi spre a rezema pe ele manevrele armatei, iar pedealtă parte prezentà şi caracterele cetăţilor dace (traco-celtice în general), la a căror aşezare şi întărire se recurgea în mare măsură la ajutorul reliefului terenului.

Pentru aceste motive, în afară de lucrările de fortificaţie pe care le-am găsit aici, şi a căror descriere va urma imediat— cred că oraşul Sarmizegetusa şi cetatea sa s'au găsit pe acest masiv deluros.

VI

Pentru descrierea cetăţii (partea fortificată) cred că nu este nevoe de spus prea multe lucruri. Din simpla privire a celor 3 planşe topografice la scările $^1/_{75.000}$, $^1/_{20\,000}$ şi $^1/_{10\cdot000}$ ne putem face o ideie aproape complectă a aşezării, a mărimei şi a perimetrului cetăţii.

Este aşezată în total în compartimentul central al masivului deluros; fiind deci apărată prin celealte 3 compartimente periferice ale acestui masiv; prin urmare o aşezare foarte judicioasă

şi în perfectă concordanţă cu relieful terenului, aşa cum a fost descris şi judecat mai sus.

Putem deci afirmà că cetatea a fost aşezată cu mare artă.

In detaliu cetatea foloseşte ca sprijin:

— spre Est creasta principală a compartimentului central (al 4-a) care are ca obstacol spre Est pe 2 treimi din latura de aci vălcica D. cu versanţi destul de asprii;

— spre Sud vălcica Barandului deasemenea destul de aspru şi cu fundul chiar escarpat pe o bună distanţă;

— şi spre Vest şi Nord vălceluşele A. B. şi C. care sunt cu deosebire aspre.

Părţile cele mai slabe din punctul de vedere al terenului sunt două:

— întâia în sectorul porţei No. 5 pe unde se pare că cetatea a şi fost atacată, de oarece în faţa acestei porţi terenul este aşezat, şi tot aci se văd şi oare care lucrări în pământ, care pot fi socotite, sau ca lucrări de asediu (de apropiere de cetate), sau ca lucrări de întărire înaintate a acestei părţi slabe a cetăţii;

— şi a doua parte slabă, în sectorul porţilor No. 1, 2 şi 3.

Faptul că perimetrul cetăţii a cuprins şi partea superioară a vălcelei Barandului, face ca cetatea să aibă în interiorul său o parte de teren aşezată, proprie construirii de locuinţe şi aşezării unei taberi;—şi în această parte probabil că cetatea dispunea de isvoare de apă, sau cel puţin apa este aproape în pământ şi deci cetatea să aibă putinţa de a rezista la un asediu.

Suprafaţa cetăţii este de 20 hectare sau 200.000 mp., putând încăpea şi adăposti cel puţin 10.000 oameni cu cele necesare, socotind un om pe 20 m.p.

Perimetrul cetăţii este de aproape 2000 m.; deci necesitând pentru apărarea sa circa 8000 luptători, socotiţi a 4 apărători pe metru curent, inclusiv rezervele.

Incinta fortificată urmează formele terenului. Chiar latura de Răsărit care este dreaptă, urmează creasta care în acest loc este dreaptă.

Nu am făcut săpături spre a stabili în mod precis în ce a constat fortificaţia incintei: val de pământ, sau zid, şi anume ce fel de zid.

Găsind bucăţi de pomesteală arsă şi bucaţi de pietre în tot lungul laturilor de Vest şi Nord pot afima în mod categoric că această parte a incintei a fost întărită cu zid de pomesteală arsă şi piatră.

Latura de răsărit prezentând o bermă (un repaos) între valul de pământ aparent şi şanţul împrejmuitor, socotesc că şi această latură a fost întărită tot cu zid, care cred că se va găsi când se va face săpături.

Latura de Sud, în partea ei dreaptă, care constitue partea cea mai greu de atacat şi unde valul aparent şi şanţul sunt mai şterse, este posibil să fi fost întărită numai cu val de pământ şi palisadă de lemn şi cu şanţ.

Săpăturile ce se vor face vor arătă în ce a constat întărirea acestei laturi.

Pivind valul aparent în care se găsesc temeliile şi dărâmăturile zidurilor, şi care nu este prea proeminent, înclin a conchide că sfărâmăturile zidurilor au fost cărate fie de locuitori cari au luat materialul de construcţie în cursul timpurilor, fie de Armata Romană cuceritoare a cetăţii care va fi înţeles să rază cetatea de pe faţa pământului, aşa cum a procedat cu Cartagena.

Dejurîmprejur frontul cetăţii a fost întărit cu şanţ care în faţa laturilor de Vest şi Nord, adică de la Poarta No. 5 până la Poarta No. 1 este foarte adânc, deşi în bună parte trebue că a fost astupat cu dărâmăturile zidului,—constituind astfel un obstacol foarte puternic.

Cetatea are 6 porţi evidente. Este posibil însă ca una, sau două, din porţile No. 2, 3 şi 4 să fi fost făcute ulterior cu ocazia exploatării pădurii.

Porţile No. 1, 5 şi 6 prezintă lucrări speciale de apărare, fie care în felul său.

Mai interesantă este apărarea din faţa Porţii No. 6 şi care constă, după cum se vede în schiţa la scara 1/10.000, dintr'un zid cu şanţ semicircular detaşat.

Poarta No. 5 este apărată printr'un intrând apărat de 2 turnuri laterale. Mica porţiune de val aparent plasat pe linia de scurgere a văii Barandului la eşirea acesteia din cetate, poate să fie

şi un baraj pentru oprirea apei acestei văi pe timp de ploaie, spre a formà astfel o iezătură.

Poarta No. 1 este apărată printr'un aşa zis cârlig.

Lucrarea din faţa Porţii No. 5 care la prima vedere ar părea că este o apărare detaşată a porţii, cred mai degrabă că este o lucrare de asediu, şi anume o paralelă de plecare a atacului, şi mai precis vorbind un loc întărit în care atacatorii au construit o „Vinea", baracă de apropiere, prevăzută cu „Falx", sau cu „Aries" (berbecele) de distrugere a zidurilor, sau chiar pentru construirea unui turn mişcător pentru atacul porţii cetăţii; aceasta deoarece terenul din faţa acestei porţi este singurul pe unde cetatea se poate atacà cu astfel de construcţii; şi este ştiut că Romanii văzând că nu pot să cucerească Sarmizegetusa cu mijloacele obişnuite au construit un „Agger" cu ocazia celui de al doilea atac[1]), „Agger" care ştim că se compunea dintr'o platformă de lemn centrală fixă precum şi din mai multe „Vinea" şi turnuri mobile.

In punctul din faţa Porţii No. 6, însemnat pe schiţă cu cruce şi denumit „Patul Jidovilor" se găseşte o stâncă de piatră de forma unei ciupeci uriaşe având partea superioară asemănătoare unui fotoliu fără sub-braţe.

Piatra a fost săpată de jur-împrejur la rădăcină probabil de către căutătorii de comori.

Tot în faţa Porţii No. 6 se găseşte o groapă cam de 10 m. diametru şi adâncă de 1-2 m., a cărei însemnare nu mi-am putut-o explicà.

VII

Când am făcut ultima recunoaştere pe teren în ziua de 10 Apr. 1937, am căutat cu tot dinadinsul spre a vedea dacă nu cumva se găsesc pe teren oarecari lucrări de asediu,—contravalaţie.

Deşi m'am aşteptat să găsesc astfel de lucrări, nu am găsit însă aproape nici o lucrare de acest fel în afara cuprinsului masivului deluros.

Dacă însă privim împrejurimile apropiate ale acestui masiv

1) C. C. Giurescu. Istoria Românilor. Vol. I. pag. 70.

deluros, vedem că eventualii asediatori,—în cazul de faţă Armata Romană subt comanda Impăratului Traian,—nu avea nevoe de astfel de lucrări, deoarece:

— înspre Răsărit Râul Streiu cu malul său drept abrupt formează o linie de contravalaţie naturală splendidă care nu mai avea nevoe aproape de nici o îmbunătăţire spre a servi ca atare;

— tot aşa Pârâul Farcadin în spre Apus.

Rămânea deci să se găsească lucrări de asediu spre Nord. Nu am găsit nici în această parte decât o foarte rudimentară presupusă lucrare de asediu lângă crucea de la Nord de cota 395, şi care după cum se vede este plasată deacurmezişul crestei liniei de despărţire a apelor Farcadinului de apele Streiului, şi care îşi are o raţiune foarte plausibilă de a fi.

Pe lângă aceasta am mai găsit, după cum am spus, lucrarea de apropiere din faţa porţii No. 5 şi cea de lângă ţifra cotei 297 plasată în faţa gurii vălcelei litera D.

Urmărind linia de despărţire a apelor între cota 395 şi colţul nordic al cetăţii am constatat că cele 3 şei care curmează această creastă între mameloanele cu curbe de 400 m. închise, sunt adâncite în mod atificial, reprezentând fie linii de apărare înaintate ale cetăţii deacurmezisul acestei creste, tie lucrări de asediu sau de apropiere ale atacului.

Acest lucru va trebui să fie verificat prin cercetările archeologice care vor urmà.

Spre Nord spre satul Plopi, adică spre valea inferioară a Steiului nu am putut observa nici o lucrare de asediu sau de apropiere.

Aceasta dovedeşte:

— sau că în această parte cetatea nu a fost asediată, ceace dealtfel explică şi faptul că Decebal a putut să iasă din cetate şi să se refugieze în cetăţuile din munţi, unde a fost înconjurat în cele din urmă şi a fost nevoit să-şi pună capăt zilelor singur;

— sau că lucrările de asediu care vor fi fost construite au fost nivelate cu timpul prin lucrările agricole care aci sunt foarte intense; afară de cazul când operaţiunile de asediere se vor fi rezemat pe Dealul Pleşu, care nu are nevoe de lucrări spre a constitui un punct de sprijin al acestor operaţiuni.

VIII

Ne având nici calitatea, nici permisiunea nici timpul şi nici mijloacele necesare spre a face săpături, rămâne ca acestea să fie făcute de cei în drept. Rezultatele cred că vor ti fructuoase.

Pe platoul cota 438 din colţul de Nord-Est al masivului deluros se găsesc cioburi de olărie groasă, după cum mi-a comunict tânărul sătean care ne-a însoţit în timpul cercetărilor din ziua de 10 Aprilie 1937. Nu mai puţin cred că se va găsi şi în interiorul cetăţii, chiar dacă nu se va fi găsit aci Sarmizegetusa; şi de aceia cred că se impune a se face săpături.

IX

Cu ocazia cercetărilor pe teren făcute în ziua de 10 Apr. 1937 mi s'a adus la cunoştinţă că în marginea de Apus a satului Sub-Cetate între gurile vălcelelor Barandului şi Pleşiţei s'a găsit temelia unui zid de circa 0,60 cm. lăţime construit din piatră cu un mortar foarte puternic. S'au găsit şi cărămizi mari de 30 cm. lăţime şi 40 cm. lungime, precum şi olane şi ţigle romane. Cărămizile sunt de acelea care servesc la pardoseala camerilor dar şi la construirea zidurilor. Am văzut la Ulpia-Traiana-Augusta construite din astfel de cărămizi bolţile bazinelor care serveau la alimentarea cu apă a oraşului.

Lungimea zidului este de circa 100 m. şi prin poziţia sa pare a fi servit la închiderea eşirii celor 2 văi menţionate mai sus. Când se va face săpături se va stabili şi provenienţa acestui zid.

Este însă posibil să se confirme părerea Invăţătorului Florescu din satul Sub-Cetate şi anume că acest zid făcea parte dintr'o cazărmă, aşa cum dânsul à avut impresia la început când a dat peste temelia zidului, atunci când şi-a clădit casa sa. Şi să fi fost chiar cazărma garnizoanei romane de siguranţă în Sarmizegetusa după primul răsboiu dacic.

X

S'a afirmat că diferitele cetăţui care se găsesc în Munţii Sebeşului, în Munţii Haţegului, în spre Pasul Merişor şi în Valea

Mureşului constituesc un cerc de forturi detaşate în jurul Cetăţii Sarmizegetusa şi serveau ca să oprească inamicul care ar fi înaintat asupra capitalei spre a dà timp Armatei Dace să se adune şi să iasă înaintea inamicului.

Nu împărtăşesc această părere, deoarece, dacă Dacii intenţionau să construiască cetăţi spre a opri invazia în ţara lor, atunci ar fi construit aceste cetăţi pe drumurile de invazie, şi anume în acele puncte unde apărarea s'ar fi putut face mai uşor, nu unde terenul permitea aşezarea unei cetăţi in cele mai bune condiţiuni de apărare, dar fără să intercepteze nici un drum.

Astfel:

Cetăţuia de la Grădiştea Muncelului nu închide nici un drum şi nici o potecă, ci este clădită pe coasta unui picior de munte în afara drumului care urmează culmea V-ful lui Petru-Surianul—D. Negru-Godianul. Şi nici nu este aşezată cel puţin pe o poziţiune dominantă şi în apropierea acestui drum spre a da posibilitate garnizoanei cetăţei să facă eşiri din cetate în scopul de a atacà în flanc şi în spate inamicul care ar fi trecut pe acolo. Ci cetatea fiind aşezată pe un picior de munte în pantă coborândă, ar fi fost cu uşurinţă mascată cu forţe puţine de către inamic, care şi-ar fi putut vedea apoi de drum.

Cetăţuia de la Costeşti puteà să fie ocolită cu cea mai mare uşurinţă de inamicul care ar fi venit din Oltenia sau dinspre Valea Lotrului, şi ar fi coborât Culmea Godianului spre Valea Mureşului; şi anume ar fi fost ocolită pe drumul culmei de la Est de Râul Oraşului, care coboară în această vale la satul Orăştioara la Nord de Costeşti.

In orice caz, dacă Cetăţuia dela Costeşti interceptà un drum, nu interceptà drumul care coboară Munţii Sebesului spre Sarmizegetusa, ci drumul care coboară aceşti munţi spre Valea Mureşului.

Nici *Cetăţuia de la Luncani* nu interceptează un drum care ducea spre Sarmizegetusa, ci tot un drum care coborà pe o culme de munte spre Valea Mureşului, de oarece drumul care coboară Munţii Sebeşului spre Sarmizegetusa, urmează culmea care se vede pe harta 1/750.000 că duce direct spre Sarmizegetusa mult pe la Sud de Luncani.

Deasemenea *Cetăţuia de pe Dealul Cetăţii* de pe versandul vestic al Văii Kugir nu interceptează comunicaţia de pe culmea de la Vest de această vale, deoarece, caşi cetatea dela Grădiştea Muncelului, cetăţuia de aci este construită pe un picior de deal

cu totul în afară de drumul de pe culme şi este cu totul dominată de culmea de alături.

Cetăţuia de pe Dealul Uroiul de pe dreapta Mureşului din faţa gurii Streiului nu numai că nu interceptează nimic, dar unitatea militară care s'ar fi suit pe acest deal, este drept că ar fi fost inatacabilă, dar s'ar fi asediat singură, deoarece o eşire din această cetate, adică o coborâre a dealului pe care se găseşte cetatea nu ar fi fost posibilă în faţa chiar a unui inamic cu totul inferior.

Cetatea Bolii este drept că se află pe valea Apei Crivăzii care în prezent este urmată de şoseaua şi calea ferată care vine din Valea Jiului superior şi pe care o interceptează şi se prezintă sub forma unui pisc inespugnabil pentru timpul Dacilor, dar:

— cuprinsul acestei aşa zise cetăţi, adică partea de sus a piscului este atât de mică încât nu poate conţine decât un număr cu totul redus de apărători şi deci nu putea să desvolte o acţiune suficientă de oprire asupra văii;

— în plus că această cetăţue se putea înconjurà şi trece din Valea Jiului superior în Valea Streiului prin valea Pârâului Crivadii peste Dealul Babii în Valea Streiului la Merişor în spatele cetăţii,—cum se vede în harta 1/750.000,—pe unde trecea vechiul drum al Pasului Vulcan.

Deci putem afirmà că cetăţuile arătate mai sus nu constituiau o incintă de aşa zise forturi detaşate în jurul Sarmizegetusei, ci serveau numai ca cetăţui de refugiu, aşa cum am spus mai 'nainte.

Dar chiar dacă am considerà aceste cetăţui drept o apărare înaintată a cetăţii Sarmizegetusa, se pune întrebarea: unde se găseau forturile detaşate care înconjurau Sarmizegetusa spre Apus, de unde era mai de aşteptat un atac, fie din partea Romanilor, fie din partea barbarilor din Câmpia Tisei? Şi de ce nu au făcut Dacii cel puţin o asemenea cetăţue în defileul Porţii de Fer Transilvane spre a apăra acest defileu?

Dacii însă nu puteau lăsà nefortificate trecătorile munţilor ale căror drumuri duceau către Sarmizegetusa; şi le-au şi fortificat, dar nu cu cetăţui de zid închise şi cocoţate pe locurile cele mai uşor de apărat, cetăţui care nu închideau nimic, şi în care apărătorii se închideau singuri în curse întinse de ei înşişi. Acest fel de cetăţui erau uşor de asediat de către adversar cu trupe puţine, şi după o rezistenţă mai mult sau mai puţin îndelungată trebuiau să capituleze prin foame.

Intr'una din aceste cetăţui a făcut marea greşeală să se refugieze Decebal după căderea Sarmizegetusei şi în care şi-a găsit sfârşitul.

Greşeli la fel au făcut şi cea mai mare parte din şefii Galior închizându-se în cetăţi identice şi sfârşind prin a capitulà în faţa lui Cezar.

Zic, Dacii au fortificat trecerile munţilor, nu însă cu cetăţui de zid, închisese, ci cu valuri de pământ trase deacurmezişul crestelor şi văilor, întărite probabil cu palisade de lemn, aşa cum sunt:

— valul de pământ de pe Muntele Vârful lui Petru;

— întreitul val de pământ de pământ de pe Dealul Negru aflat între Vârful Surian şi Vârful Godianul;

— ambele valuri închizând potecile de munte care veneau dinspre Munţii Paringului şi Plăineşti, şi unite mergeau pe culmea Vârful lui Petru, Surian şi Dealul Negru spre Valea Mureşului şi spre Sarmizegetusa;

— şi valul de pământ care închidea defileul Porţei de Fer Tr. şi care este tras deacurmezişul defileului chiar pe şeaua de despărţire a apelor din dreptul actualei staţii de cale ferată „Poarta de Fer";

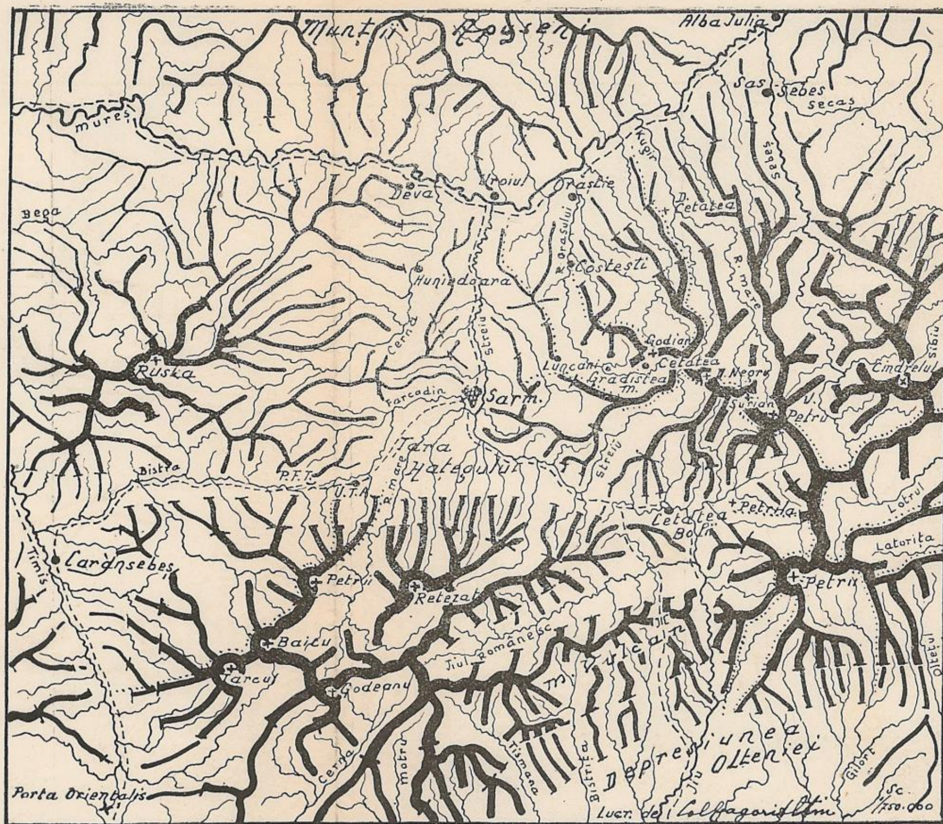
— valuri de care cred că se găsesc încă multe în munţii din jurul Ţării Haţegului, după cum de asemenea se găsesc foarte multe pe culmea Pasului Tabla Buţii peste care trecea munţii vechiul drum militar al Văii Teleajenului şi al Văii superioare a Buzăului.

Ofiţerilor din reg-tele din Caransebeş, Lugoş, Deva, Orăştie, Alba Iulia şi Târgul Jiu, care sunt mai aproape le revine îndatorirea ca în escursiile lor să scotocească aceşti munţi şi să găsească toate valurile trase de Daci deacurmezişul crestelor şi văilor spre a închide drumurile care duceau spre Sarmizegetusa, scoţând astfel în evidenţă dispozitivul defensiv al capitalei Daciei.

XI

In caz când se va confirmà aşezarea Sarmizegetusei în locul arătat, va căpăta o explicaţie mai aproape de adevăr ascunderea de către Decebal a averilor sale în albia Râului Sargeţiu, care în cazul de faţă ar fi identificat prin Râurile Streiu sau Farcadin care curg prin imediata apropiere a locului propus.

HARTA Sc. 1/750.000 ; 1 klm. = 1mm şi 3mmm

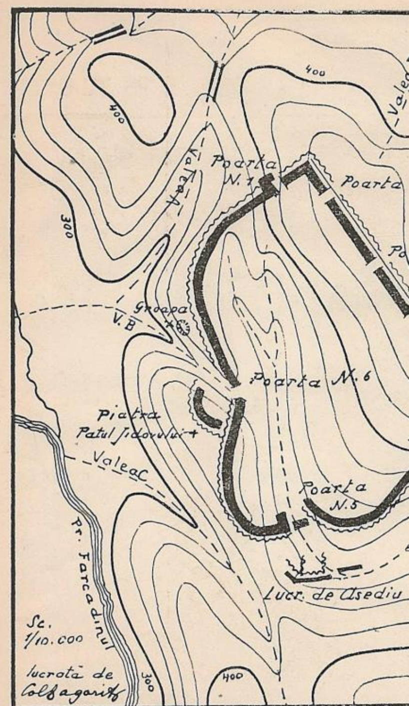
HARTA Sc. 1/75.000; 1 klm = 1c

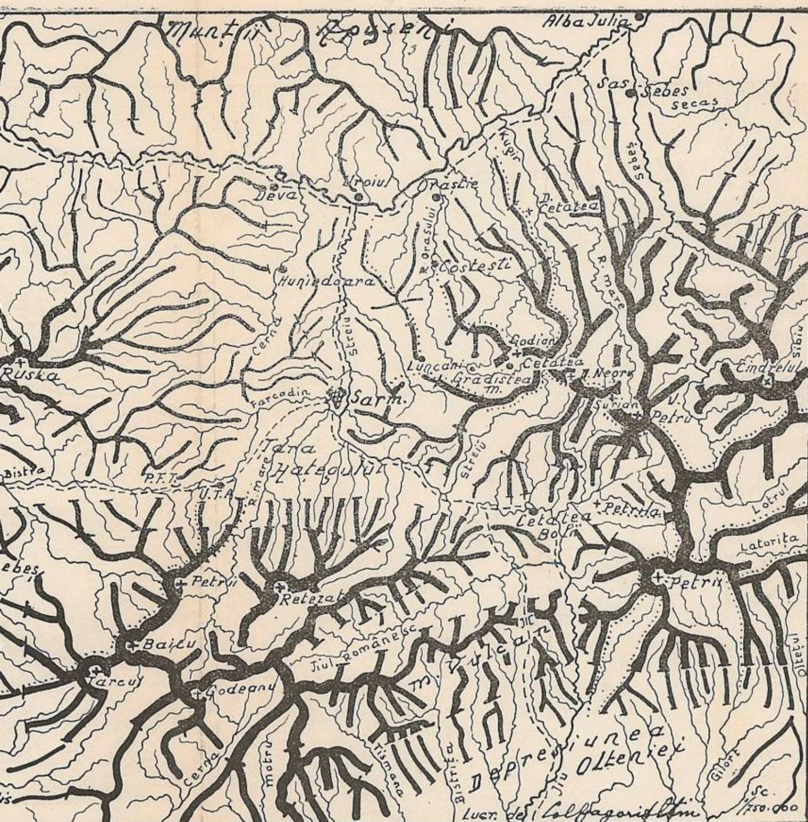
HARTA Sc. 1/20.000; 1 klm = 5cm.; 100m. = 5mm]

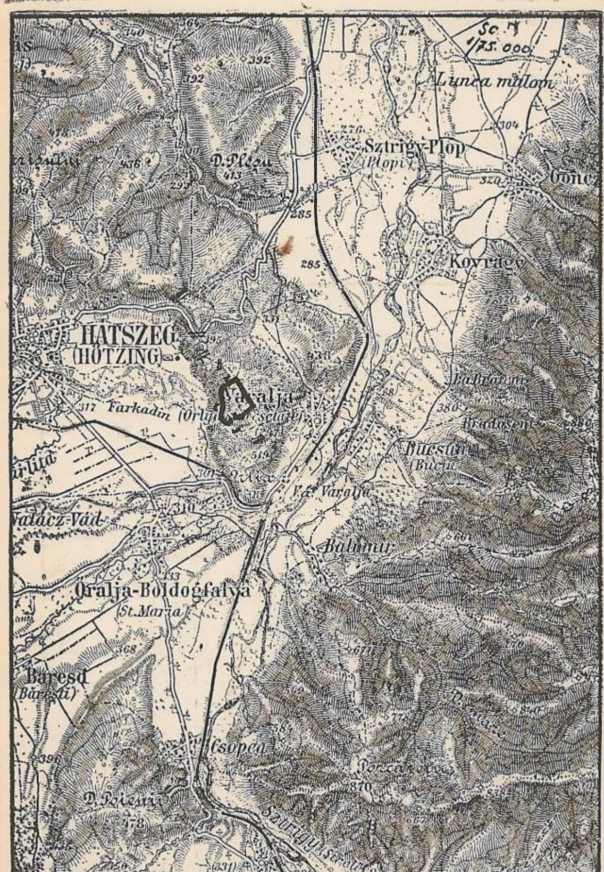
PLANŞA Sc. 1/10.000; 1 klm. = 1

HARTA Sc. 1/750.000 ; 1 klm. = 1mm şi 3mmm

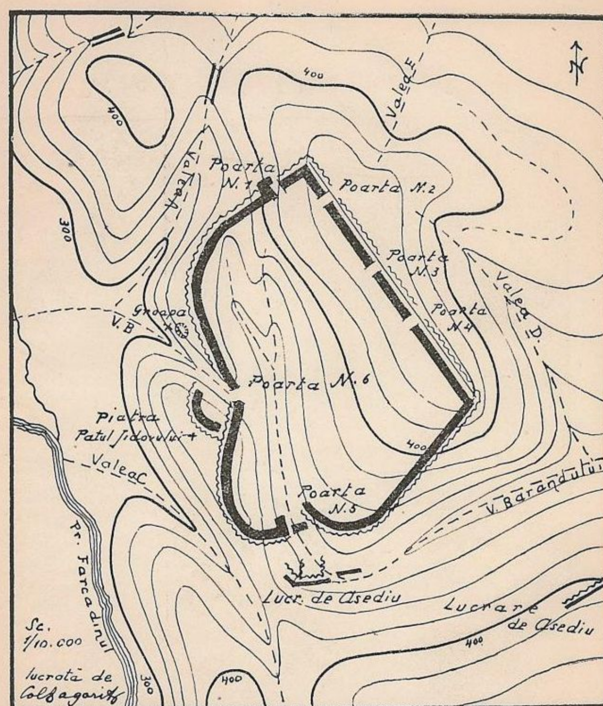
HARTA Sc. 1/75.000; 1 klm = 1cm., 3mm şi 3mmm

HARTA Sc. 1/20.000; 1 klm = 5cm.; 100m. = 5mm]

PLANŞA Sc. 1/10.000; 1 klm. = 10cm. 100m. = 1cm.

